

T H T

TOLHUISTUIN

TENMINSTE
HOUDBAAR TOT
2013

WERKBOEK

T H T

TOEHUJOT

SOI 3
HOUDBAAR TOT
TENMINSTE

Inhouds- opgave

Inleiding	7
Tolhuistuin zoekt tijdelijke toekomst	

Historie	17
Dé plek waar men elkaar kan ontmoeten	

Geografische context	41
Direct aan het weidse water	

Sociaal-culturele aspecten	49
De ontdekking van Amsterdam Noord	

Tolhuistuin nu	24 72
De Tolhuistuin vandaag	

Bestemming en proces	90
-----------------------------	-----------

Planning	112
-----------------	------------

Concept	119
----------------	------------

Parken	122
---------------	------------

Colofon	124
----------------	------------

Nicolaas van der Waay

Terras van de Tolhuis aan het IJ, achter het Centraal Station in Amsterdam

Olie op doek - 19e eeuw. Sotheby's Photograph ©

Inleiding

De Tolhuistuin gaat weer open!

De Tolhuistuin gaat weer open. Al eeuwen lang ligt ze daar, aan de andere kant van het IJ, tegenover het centrum van Amsterdam. Wat ooit een belangrijk uitgaanscentrum voor de Amsterdammers was, ligt nu al weer bijna zeventig jaar weggestopt achter een hek. Het was de plek waar men moest wachten om met de boot naar het centrum over te kunnen steken. Veel later werd het de plek waar men op zondagmiddag naar toe ging om wat te drinken en er de drukte van de stad te ontvluchten. Er werd een tuin aangelegd, de toeloop was enorm. Komend vanuit het centrum zie je hem nu nog liggen: links van de pont, daar zie je de grote bomen, een oase van groen. In de jaren zeventig bouwde Shell daar haar besloten personeelsrestaurant. En in het voorjaar van 2008 gaat er weer wat veranderen: met de verhuizing van Shell naar het nieuwe Technology Center komt de tuin terug in gemeentelijke handen. En wordt opnieuw toegankelijk voor iedereen.

Op zoek naar een tijdelijke toekomst

De Tolhuistuin krijgt een nieuwe, in eerste instantie tijdelijke bestemming. Aan de tuin zelf, inclusief de karakteristieke gebouwen verandert niet veel. Ook de gebouwen blijven staan. Samen met de Shell toren is het oude Shell restaurant na dertig jaar al bijna een beschermd stadsgezicht.

In de omgeving van de Tolhuistuin gaat de komende tien jaar echter heel veel veranderen. Vroeger, voor de komst van het Centraal Station kon men vanaf hier het Damrak zien liggen. De veranderingen die dit gebied in de komende tien jaar te wachten staan zijn minstens zo drastisch: het centrum van Amsterdam zal aan het waterfront van het IJ een enorme metamorfose ondergaan. Aan de noordkant wordt Overhoeks gebouwd. Daar komen op het voormalige Shell-terrein duizenden woningen en tienduizenden vierkante meters kantoren en voorzieningen. Er zullen minstens vijf torens van meer dan honderd meter hoogte verrijzen. De metrobouw is al enkele jaren geleden begonnen, het Centraal Station wordt aan de IJ-zijde met een nieuwe kap voor het busstation uitgebreid. Zowel in het Oosterdok als in het Westerdok, beide binnen een straal van nog geen kilometer afstand gelegen, worden honderden woningen, kantoren en voorzieningen gebouwd, in een hoge dichtheid.

En in het hart van dit alles ligt aan het water van het IJ op de mooiste kant: de Tolhuistuin.

Proeftuin

Hoe kan deze plek uitgroeien tot een belangrijke schakel die Noord met de rest van Amsterdam verbindt? Zal het een oase van rust blijven of wordt het er nog drukker dan op het Rembrandtplein? Wanneer het voormalige Shell-restaurant in zijn huidige vorm wordt opgesteld voor het publiek kan het met gemak het grootste restaurant van Amsterdam, zelfs van Nederland zijn. Het restaurant kan zich ook profileren door een aantal verfijnde keukens aan te bieden of door zich te laten inspireren door de keur aan producten die het Noord Hollandse platteland te bieden heeft. Of gaat het restaurant juist een ondergeschikte rol spelen en zal nieuwe cultuur er ruimte vinden?

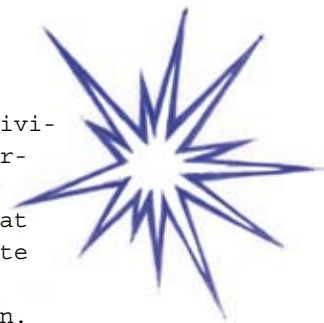
Zoveel mogelijkheden geven genoeg aanleiding om op zoek te gaan naar een tijdelijke experimentele invulling. De Tolhuistuin als proeftuin voor creativiteit.

Amsterdam: creatieve stad

Amsterdam hoort bij het relatief kleine aantal steden dat in de wereld bekend staat als een vruchtbare voedingsbodem voor creativiteit in de breedste zin van het woord. Die creativiteit zit waarschijnlijk voor een gedeelte in de genen van de stad verborgen. Het is een drang tot vernieuwing en verandering die al terug gaat tot in de Gouden Eeuw, waarin Amsterdam als een open en tolerante stad mensen uit alle hoeken van de wereld aantrok die in onze omgeving in staat werden gesteld om hun ideeën te verwezenlijken. Niet alleen op het gebied van kunst, muziek en design is Amsterdam een innovatieve stad, maar ook op al die andere terreinen waar vernieuwing een steeds grotere economische rol speelt: in wetenschap en technologie, techniek, informatica, biotechnologie, architectuur, en de andere op kennis gebaseerde beroepen: het recht, de gezondheidszorg, het geldwezen. Het is in onze tijd vooral de kunst om er voor te zorgen dat alle Amsterdammers bij deze ontwikkelingen baat kunnen hebben. Om zo de mogelijkheden van iedereen te benutten.

Het een trekt het ander aan: talentvolle creatieve mensen trekken steeds meer naar de steden om in de buurt te kunnen zijn van andere talentvolle mensen. Men is op zoek naar een plaats die spannend is, een plaats waar dingen gebeuren, een plaats waar men anderen kan ontmoeten.

De Amsterdamse binnenstad is voor dit alles al lang te klein, ook het Vondelpark en haar omgeving barsten al uit hun voegen. Grote delen van de Pijp, van Zuid, van West en het Westerpark zijn onder-tussen aan hun opmars begonnen. De net nieuw ontwikkelde IJ-oeveren zijn met hun mix van grote hoeveelheden nieuwbouw en de opgeknapte pakhuizen een erg aantrekkelijke nieuwe vestigingsplaats voor creatieve bedrijvigheid. Het is nu de kunst om ook de rest van Amsterdam mee te nemen en er zo voor te zorgen dat er geen nieuwe tweedeling ontstaat. Amsterdam Noord heeft het grote voordeel dat het dicht tegen de binnenstad aan is gelegen. Ook hier geldt:

daar waar de aansluitingen het best zijn, komen nieuwe ontwikkelingen het eerst op gang. Er kunnen wat dat betreft dus nooit genoeg goede verbindingen tussen de beide IJ-oeveren tot stand gebracht worden.

Ontmoetingsplek voor iedereen

Het is belangrijk om nieuwe ontwikkelingen op gang te brengen, maar toch is dit nog maar een klein deel van het creatieve potentieel. Waar het echt om draait, is het benutten van het talent van iedereen, vooral ook van de mensen die al in de stad wonen. Het gaat daarbij in de eerste plaats om goede opleidingen. Opleidingen die er in slagen om talent aan het licht te brengen en het tot wasdom te laten komen. In de veranderende economie speelt ook de kwaliteit van de openbare ruimte een belangrijke rol. Wellicht zijn de semi openbare plekken, de ruimtes waar je anderen kunt tegen komen, nog wel belangrijker. Daar worden ervaringen uitgewisseld en deals gemaakt: in de koffie bars, op de terrassen en in het park waar men met de laptop op schoot gaat zitten werken.

Juist in de Tolhuistuin, met zijn centrale ligging tussen de stad en de wijken in Noord, willen we de omstandigheden scheppen die de creatieve energie van mensen uit alle lagen van de bevolking naar boven kan brengen.

Hoe dat precies moet, weet niemand. Er is ook geen recept voor. Creativiteit kan niet van bovenaf worden gepland, maar ze kan wel worden gestimuleerd. Een belangrijke voorwaarde voor creativiteit is dat mensen elkaar ontmoeten en met elkaar in contact komen op een manier die de verbeeldingskracht en de scheppingsdrang stimuleert.

Bij de ontwikkeling van de Tolhuistuin gaat het dus om het creëren van een kwalitatief hoogwaardige en op tal van manieren bruikbare openbare en besloten ruimte, waar mensen uit alle lagen van de bevolking met elkaar in contact kunnen komen. Een ruimte waar mensen graag willen zijn, waar een markt voor samenwerking en nieuwe ideeën kan ontstaan en waar ook buitenbeentjes de ruimte krijgen.

Uitdagend?

Anders dan bij talloze andere stedelijke herontwikkeling locaties zijn bij de Tolhuistuin vrijwel alle voorwaarden voor een aantrekkelijke, sfeervolle ontmoetingsplek al zo goed als vervuld: een prachtige tuin, goed ontsloten en bereikbaar. Met als extra toegift weldadige rust, uitzicht op water en weelderig groen. De overtocht met de pont maakt de reis naar het terrein al tot een bijzondere beleving.

Tegelijkertijd is daarmee een belangrijke vraag gesteld. Kunnen creativiteit en tijdelijkheid wel op gang gebracht worden in een omgeving als de Tolhuistuin. Een plek die zo duidelijk gedefinieerd is door een prachtige tuin met daarin een restaurant waarin alles draait om de gigantische keukens. Creativiteit en tijdelijkheid lijken immers bij uitstek te gedijen in oude pakhuizen in een romme-

lige omgeving, zoals op het NDSM-terrein of op het Hembrugterrein in Zaanstad.

Een mooie tuin en een enorme keuken. Willen we met deze ingrediënten een spannende omgeving creëren dan zal het vrijwel zeker moeten gaan over smaak, sfeer en gevoel, allemaal louter zintuiglijke waarnemingen.

Wij dagen u uit

De Tolhuistuin krijgt voor een periode van 7 jaar een tijdelijke bestemming, te starten in het voorjaar van 2008. We zijn voor deze periode op zoek naar exploitanten, naar mensen met initiatieven en plannen die (met ons) optimale invulling weten te geven aan de tijdelijke, experimentele bestemming van de gebouwen en het terrein. Mensen met plannen waarmee we de nieuwe toekomst van de Tolhuistuin inhoud kunnen geven.

Wij zijn zoals gezegd nadrukkelijk op zoek naar ideeën voor een tijdelijke invulling. Dat betekent dat wij vooral op zoek zijn naar vernieuwende ideeën. We willen graag experimenten zien, kennis nemen van nieuwe inzichten, we willen open staan voor onderzoek, voor gekheid. De activiteiten moeten dit stuk van Amsterdam opnieuw stevig op de kaart zetten en daarmee de Amsterdammers en alle andere bezoekers over het IJ heen verleiden. De tijdelijke bestemming moet de interesse voor Overhoeks versterken. Het tijdelijke gebruik van de Tolhuistuin moet nieuwe economische ontwikkelingen in Noord aanwakkeren.

Elders in dit werkboek en op onze website beschrijven we voor welke gebouwen we op zoek zijn naar plannen, hoe de tuin er uit ziet, wat de kwaliteiten van de huidige gebouwen en van de tuin zijn. We geven ook aan welke ideeën wij zelf hebben. We dagen U uit om met betere plannen te komen. Over ruim zes jaar is de omgeving van deze plek drastisch veranderd. Op basis van de opgedane ervaringen en de inzichten die dan gelden, zal een definitieve bestemming voor deze plek worden gekozen. Vanzelfsprekend wordt alles wat goed bleek te zijn samen met alles wat we dan geleerd hebben bij die keuze meegenomen.

Ook voor ons is het een experiment om voor deze benadering te kiezen. Het is immers niet echt gebruikelijk om aan de herontwikkeling van een gebied te beginnen zonder een vast omlijdend plan voor de toekomstige bestemming te hebben.

Experimenteren zonder regie leidt vaak tot chaos, vandaar dat we vinden dat er een organisatie moet worden opgezet om deze tijdelijke invulling in goede banen te leiden. Wij zien hier vooral kansen om op deze centrale plek in de stad vijf jaar ruim baan te bieden aan creativiteit. Het is een kans om ook in een dergelijke setting te kunnen ontdekken wat er verder nog allemaal kan. De Tolhuistuin in Amsterdam Noord moet vertellen wat er nog meer mogelijk is. Verras ons!

Historie

Dé plek waar men elkaar ontmoet

* Geschiedenis van de Tolhuistuin*

Daar zie ik 't Tolhuis staan. Omheint met zijn groene bomen

uit een gedicht van de
achttiende-eeuwse dichter
Daniel Willink.

Ooit, zo'n twaalf eeuwen geleden, lag achter de duinstrook langs de Noordzee een onbegaanbare wildernis. Het huidige Noord-Holland ten noorden van het IJ bestond uit hoogveen met moerasriviertjes, riet en moerasbos. Dit gebied was heel uitgestrekt en lag zo'n vier meter boven de zeespiegel! Het IJ was niet meer dan een klein stroompje, een van de vele. Voor 600 was het natte veen nauwelijks bewoond. Dat veranderde in de 7e en 8e eeuw. Mensen stichtten nederzettingen langs de kuststrook en op de hoger gelegen veengronden, op zoek naar nieuwe landbouwgrond. Men zocht en vond de ruimte. Maar door ontginning en inklinking van de grond kwam het land onder de zeespiegel te liggen. Door vele stormen overspoelde het water grote delen land. Het IJ veranderde in een grote zeearm tot aan de duinen. Om het land tegen overstroming te beschermen, werden de eerste veendijkjes aangelegd. In die tijd ontstond dus het zo kenmerkende landschap van Waterland: een aaneenrijging van eilandjes en schiereilandjes tussen plassen en meren met slingerende dijken. Ook duikt dan voor het eerst de naam Waterland op. In de 13e eeuw wordt de Waterlandse Zeedijk aangelegd. Hij beschermde de dorpen erachter tegen overstromingen van het IJ.

Voor de poort van Amsterdam

In het land van meren, riviertjes en moerassen gebruikte men bootjes voor het vervoer van goederen en personen. Landwegen waren er immers niet, hooguit een hobbelig pad over de dijken. Een enorme verscheidenheid aan roei- en zeilboten vormde het dagelijkse beeld. En hoewel er van georganiseerd vervoer nog geen sprake was, was er in de Middeleeuwen wel een overzetveer over het IJ. De eerste voer al in 1308 het IJ over. Alle verkeer en handel in Noord-Holland was toen al voornamelijk gericht op Amsterdam.

Ets, 't Gezicht van 't Tolhuys, 17e eeuw.
Het Tolhuis op de Volewijck. Achter het Tolhuis is de trekvaart
naar Buiksloot te zien. Historisch Centrum Amsterdam-Noord

Gezicht van 't Tolhuys, van de Buik Slooter Trekvaart, 17e eeuw.

Dus kwamen er al snel meer veerdiensten bij. Deze veerboten voeren niet alleen het IJ over, zoals in latere eeuwen, maar verder tot de Waterlandse Zeedijk bij Buiksloot en Nieuwendam. Dat bleef lange tijd zo. Totdat in 1660 door de 'Staten van Holland ende West-Vrieslant aan de Burgemeesteren en Regeerders der steden Amsterdam, Hoorn, Edam ende Purmerende' toestemming werd verleend tot het graven van twee trekvaarten. Ze liepen van Amsterdam naar Hoorn, één over Purmerend en één over Edam. Om de doorgang naar Amsterdam te bevorderen, werd ook door de Volewijk, de smalle buitendijkse landtong tegenover Amsterdam, een vaart met jaagpad gegraven. Op de punt van die landtong kwam in 1662 een tol. Met het tolgeld werden de aanleg- en onderhoudskosten van de weg en de vaart bekostigd. De hegemonie van de trekschuit breekt dan aan. Er is een dagelijkse aan- en afvoer van grondstoffen en eindproducten, en het groeiende Amsterdam heeft een enorme behoefte aan de zuivel die vanuit Waterland wordt aangevoerd. De schuiten varen tot aan het Tolhuis, van daar moet men overstappen op een veerboot naar de stad. In het Tolhuis woonde de tolgaarder. Na zonsondergang had hij vaak gasten. De palengordel rond Amsterdam werd namelijk, zodra het donker werd, gesloten om de stad te beschermen. Een late reiziger strandde dan aan het IJ en moest overnachten aan de overkant. Op die landtong was het echter behoorlijk unheimisch. Galg en rad stonden op de punt van de landtong met gehangen en geradbraakte misdadigers bungelend in de wind als afschrikwekkend voorbeeld. Liever klopte de gestrande reiziger bij de tolgaarder aan om in zijn huis te logeren. De tolgaarder maakte van de nood een deugd en al gauw was het Tolhuis een herberg waar men kon eten en drinken en overnachten.

Kaart Jan Jansz Dou 1661 - 1680

Universiteitsbibliotheek Amsterdam (UvA), Bijzondere Collecties

Ontmoetingsplek in het groen

Het eerste Tolhuis stamt uit 1662, maar een tuin was er toen nog niet. Toch was het Tolhuis al voor het einde van de zeventiende eeuw in trek voor een dagje uit. Amsterdammers namen hun kinderen mee het IJ over om te genieten van de vogels in de groene houtwallen, het vee dat in de omringende weiden graasde en het uitzicht op de stad en de langsvarende schepen. En ook het Galgenveld had een enorme aantrekkingskracht. Het lag op de zuidwestelijke oever van de Volewijk. Op deze plek werden tot 1795 ter dood gebrachten opgehangen of opnieuw op het rad gezet. Hele gezinnen gingen erheen om te griezelen bij de aanblik van de geëxecuteerden, vaders hielden er graag een stichtelijk praatje bij. Ook kunstenaars lieten zich inspireren door de gruwelijke beelden. Naast de gezinnen maakten ook jonge stelletjes de oversteek. Ze kwamen voor de kinderboom, een boom waarvan men geloofde dat hij vruchtbaarheid schonk als je eronder ging zitten met je geliefde.

Het duurt nog bijna een eeuw voordat men er een echte toeristische trekpleister van maakt. In 1770 wordt een theekoepel dicht bij het Tolhuis gebouwd, die meteen een daverend succes blijkt. Amsterdammers komen voor het groen en de ruimte. De stad groeit immers steeds meer dicht, voor een beetje frisse lucht moet men op pad. De Tolhuistuin is dé plek waar men elkaar kan ontmoeten. Uitbreiding volgt en zelfs koning Willem I en keizer Napoleon verwaardigen zich er te vertoeven. Het wordt er zo druk dat er opnieuw uitbreiding moet komen. Het oude gebouw wordt gesloopt en stadsarchitect W. Springer ontwerpt het huidige Tolhuis, dat in 1859 is gebouwd in neo-renaissancistische stijl met landelijke invloeden. De fraaie tuin eromheen werd ontworpen door stadsingenieur P. Van der Sterr. Het Tolhuis is enorm in trek, maar behalve het uitzicht is er ook steeds meer te beleven. Er komen veel bezoekers het water over voor de muziekuitvoeringen en de stalhouderij. Later (1878) wordt het een waar lusthof, een centrum van vermaak, met een dansvloer en een kegelbaan, een schietbaan en een speeltuin, een kapel voor concerten en theatervoorstellingen. Het kwam wel voor dat voorstellingen of uitvoeringen zo druk bezocht werden dat de tuin tot in alle uithoeken vol was met mensen. Velen moesten onverrichterzake terugkeren omdat er gewoon geen plaats meer was. Het Tolhuis is wel vergeleken met de hoorn des overvloeds waar constant feesten uitrolden. Zelfs kinderfeesten. Jordaankinderen werden één keer per jaar getrakteerd op een dag Tolhuis met diner toe. Een dagje Tolhuistuin is in die dagen een favoriete tijdsbesteding van vele Amsterdammers. Keken reizigers uit het noorden vroeger reikhalzend uit naar de stad als ze gestrand waren aan de overkant, in deze tijd keek Amsterdam reikhalzend naar Noord.

een frische
neus

Schets Elsje Christiaens van Rembrandt

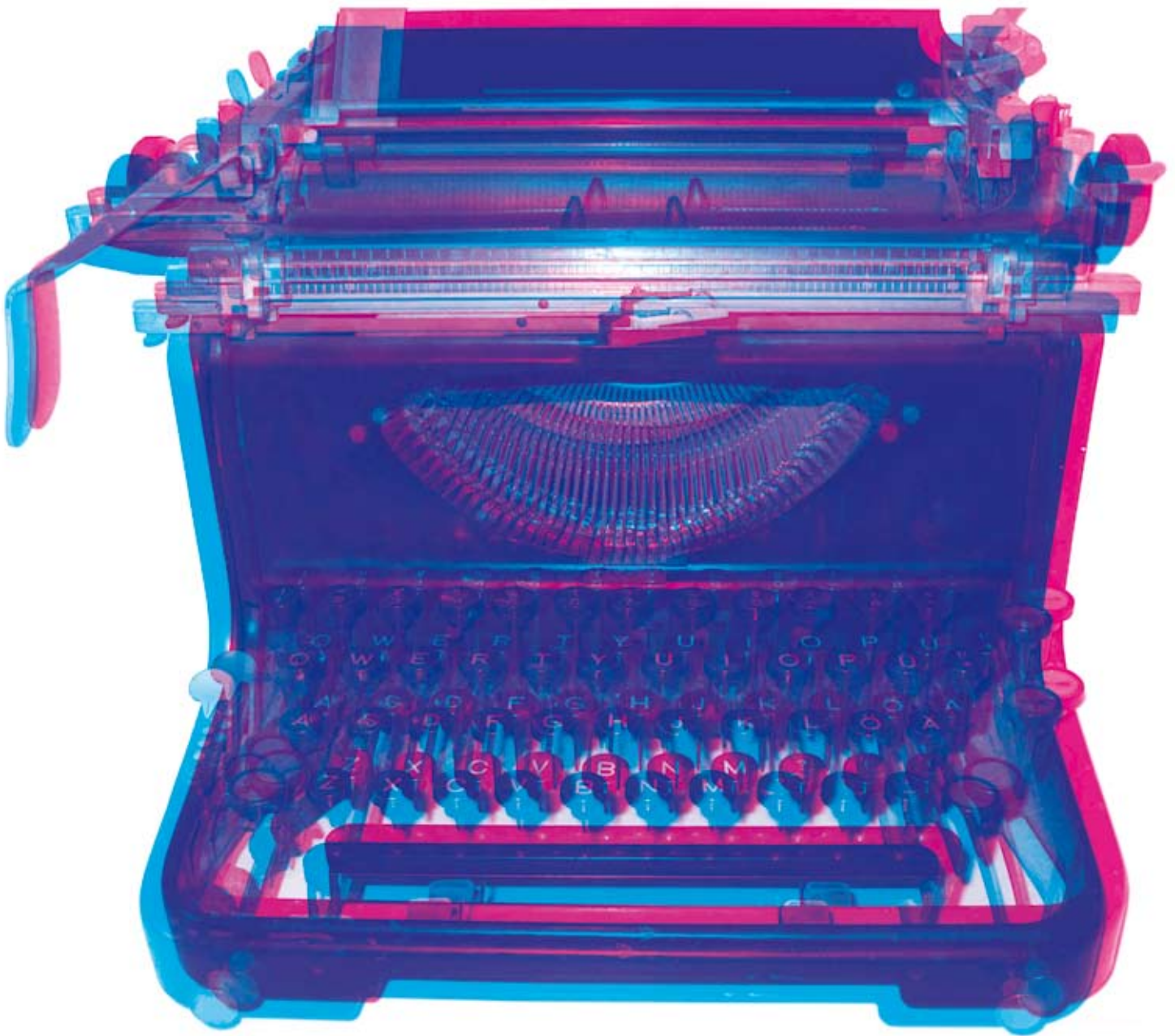
The Metropolitan Museum of Art, Robert Lehman Collection 1975 (1975.1.803)

Photograph © The Metropolitan Museum of Art.

Het lot van Elsje Christiaens

Rembrandt van Rijn maakte in 1664 twee schetsen van het gehangen lichaam van een ter dood veroordeeld dienstmeisje, Elsje Christiaens. Het meisje was van Deense afkomst en was in Amsterdam op zoek naar een baan. Ze vond een slaapplek bij een pensionhoudster. Maar geen werk. Toen de vrouw aandrong op betaling, ontstond een ruzie en sloeg de vrouw Elsje met een bezem. Elsje liet zich niet onbetuigd en sloeg de vrouw met een bijl dood. Ze werd vervolgens ter dood veroordeeld en door een beul op de Dam door wurging om het leven gebracht. Ter leringh ende vermaeck werd zij op het Galgenveld tentoongesteld, zoals dat wel vaker gebeurde in die tijd. Rembrandt liet zich naar de overkant varen en maakte een schets van voren en een van opzij. Opvallend is dat hij niets van de omgeving tekende, alleen haar, heel nauwkeurig en gedetailleerd. Alsof hij de dood wilde bevroren en haar verval nog even wilde tegenhouden. Beide schetsen hangen nu in het Metropolitan Museum of Art in New York.

typemachine revolutie

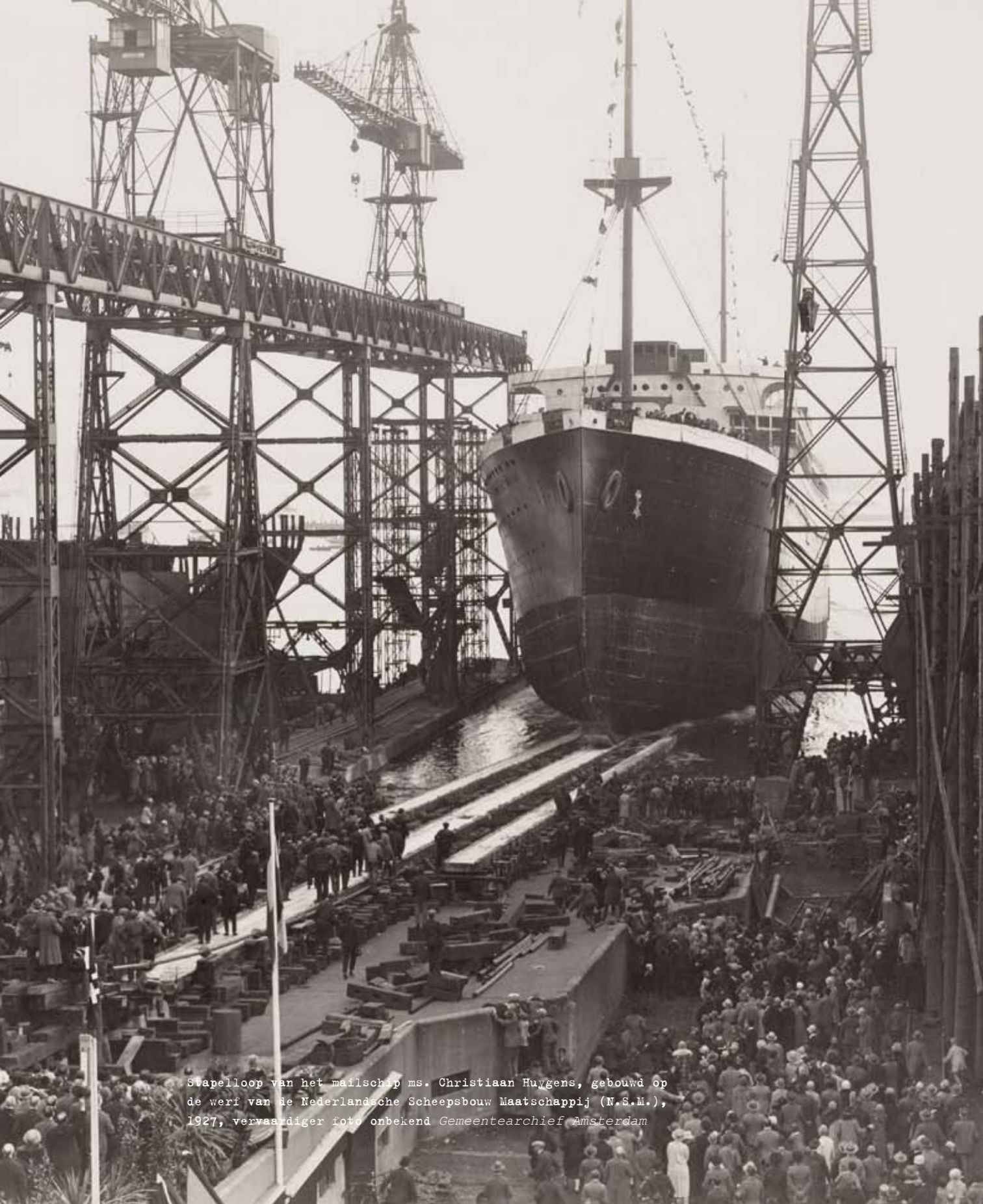

Ruimte voor...

Door de bouw van het stationseiland met daarop het Centraal Station (1885-1889) verandert er veel. Amsterdam Noord wordt afgesloten van de stad. Langzaam taant de belangstelling, de tuin raakt overwoekerd en het Tolhuis zelf ingebouwd. In 1912 wordt zelfs een groot deel van de tuin opgeofferd aan een wegverbreding. Dat betekent het definitieve einde van de populariteit van de heerlijke Tolhuistuin als uitgaanscentrum. De mensen trekken niet meer naar de overkant om uit te gaan.

Maar de ruimte in Noord en de mogelijkheden die de ruimte biedt, blijken in die dagen grote aantrekkingskracht te hebben op ondernemende mensen. De allereerste bedrijven vestigen zich al in de tweede helft van de 19e eeuw op de noordoever op een strook buitendijks land die ten zuidwesten van de Buiksloterhampolder ligt. Van daaruit breidt de bedrijvigheid zich uit. Vanaf het einde van de 19e eeuw vindt ook de ene na de andere revolutionaire, technische ontwikkeling plaats. Van stoommachines tot de telefoon, de auto en de typemachine. Die ontwikkelingen leiden tot nieuwe bedrijvigheid. Met name in Amsterdam Noord en elders aan de oevers van het IJ. Dat gebeurde nog rijkelijk laat, andere Europese steden waren al veel eerder tot industriestad geworden.

De zuidoostelijke hoek van deze buitendijkse strook, die grenst aan het voormalige Galgenveld, is al in 1866 door de gemeente aange-wezen als eerste olieopslagplaats van Amsterdam. Op dezelfde plek start de 'Dordtsche', een van de bedrijven die in 1911 opging in de Koninklijke/Shell. Het is de eerste industrie in het agrarische gebied van Noord. In 1905 geeft de gemeente Amsterdam een stuk grond van het oude Galgenveld aan de Dordtse Maatschappij tot Opsporen en Exploiteren van Petroleumbronnen op Java in erfpacht. Een gebied van 80 bij 58 meter. Het zou uitgroeien tot een terrein van 27 hectare. De 'Dordtse' wil het terrein gebruiken om paraffine te bereiden voor de Europese markt. Al spoedig volgen andere kleine industrietjes. In de loop van de 20e eeuw ontwikkelt Amsterdam Noord zich tot het belangrijkste industriegebied van Amsterdam. Met vliegtuigenfabriek Fokker, de zware industrie van Draka en Stork, de petrochemische industrie van Shell en natuurlijk de scheepsbouwerven ADM en NDSM.

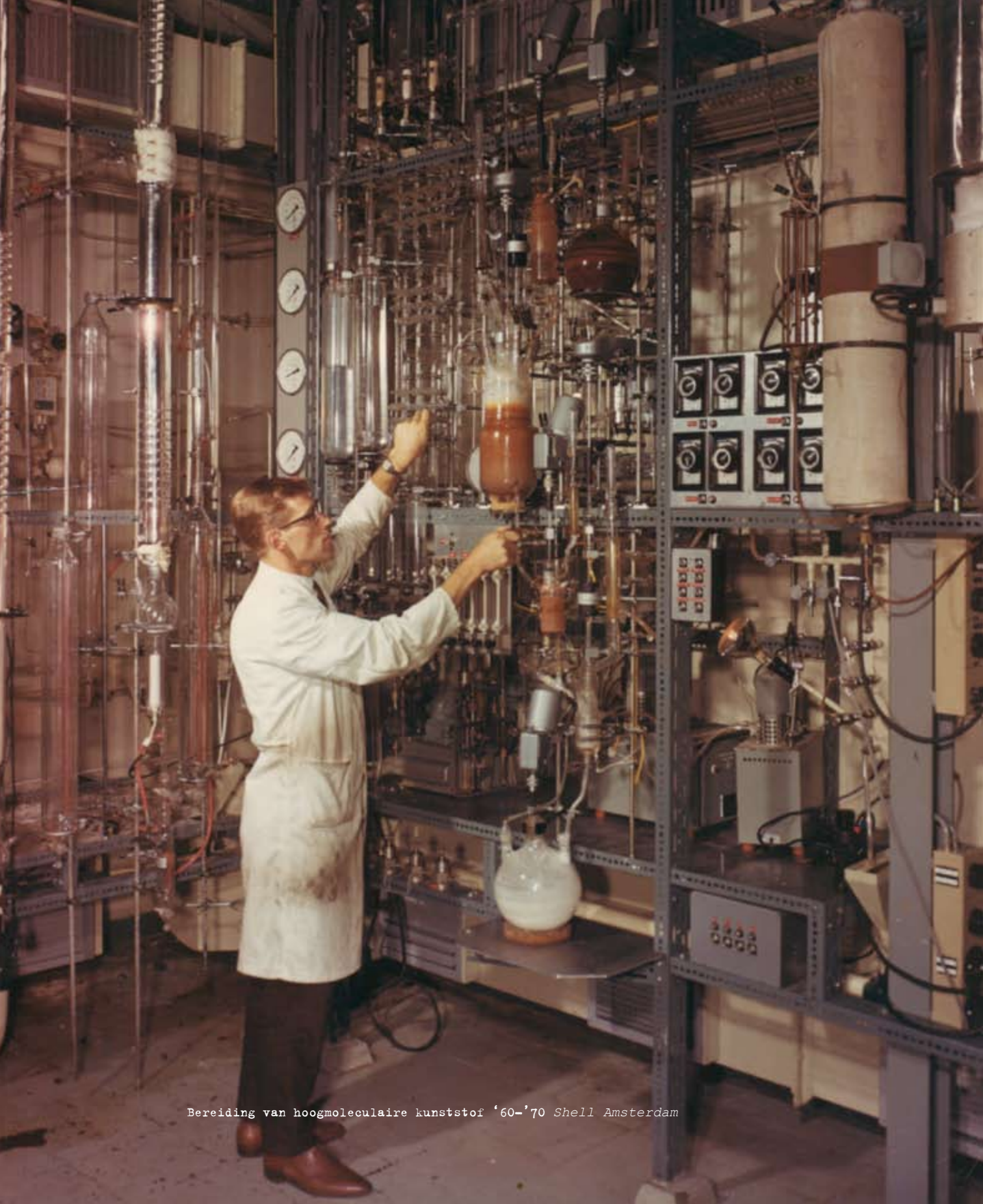
Stapelloop van het mailschip ms. Christiaan Huygens, gebouwd op
de werf van de Nederlandsche Scheepsbouw Maatschappij (N.S.M.),
1927, vervaardiger foto onbekend Gemeentearchief Amsterdam

Meer ondernemingszin

Naast hard gewerkt, wordt er ook nog steeds gerecreëerd langs het IJ. Zo wordt er gezwommen in de bad- en zweminrichting van Th. Van Heemstede Obelt. Dit badhuis ligt aan de oever van het IJ naast de Tolhuistuin van 1914 tot 1926. Het is in die tijd een van de grootste van Europa met een diep bad, een ondiep bad en een instructiebad. Ook is er een duiktoren van negen meter hoog. Op verzoek van Van Heemstede verandert de gemeente de naam van Galgeweg in 1916 in Badhuisweg. In 1913 wordt op het terrein ten noorden van de Tolhuistuin plaatsgemaakt voor de Eerste Tentoonstelling Op Scheepvaartgebied, de ENTOS. Door deze grootse tentoonstelling krijgt het publiek belangstelling voor zijn eeuwenoude, maritieme verleden. En opnieuw voor de Tolhuistuin. De tentoonstelling trekt meer dan een half miljoen bezoekers naar Amsterdam-Noord. De ENTOS is het begin geweest van het Scheepvaartmuseum, want een deel van de tentoongestelde objecten krijgt in 1922 een plaats in het nieuwe museum. Tijdens de Eerste Wereldoorlog gebruikt de Oranje Nassaukazerne een deel van deloodsen van de ENTOS om de opgeroepen militairen te herbergen vanwege plaatsgebrek op het eigen terrein. En in 1919 vindt de ELTA onderdak op het terrein ten noorden van de Tolhuistuin, de Eerste Luchtvaart Tentoonstelling Amsterdam. Deze tentoonstelling is bedoeld om het publiek de ontwikkelingen in de burgerluchtvaart te tonen. De tentoonstelling is de bakermat geweest voor de stichting van de KLM.

In 1919 wordt ook een nieuw paviljoen gebouwd bij het water met een theehuisje in de stijl van de Amsterdamse School en het Tolhuis wordt volkskoffiehuis. Maar de glorieuze dagen van weleer komen niet terug. Tussen 1932 en 1936 staat het paviljoen zelfs helemaal leeg. Verloedering ligt op de loer. En dat terwijl de Volewijk nu juist voor het eerst echt in de belangstelling komt.

De dorpen achter de Waterlandse Zeedijk vormden tot ver in de 19e eeuw de enige bewoning in het gebied rondom de Volewijk. In deze situatie komt aan het eind van de 19e eeuw verandering. De gemeente Amsterdam verwerft namelijk gebieden aan weerszijden van de Volewijk door de inpoldering en aankoop van de Buiksloterham en de Nieuwendammerham. De hoofdstad heeft de gronden aan de andere kant van het IJ nodig voor de uitbreidende industrie en voor woningen voor de vele duizenden arbeiders. De Buiksloterham ten westen van het schiereiland en de Nieuwendammerham ten oosten ervan worden beschouwd als goede vestigingsplaatsen voor scheepswerven en andere industrieën, zoals Shell. De Dordtse heeft immers niet stilgezeten. Al meteen in 1907 en 1908 worden aangrenzende stukken grond aangekocht. In 1911 wordt de Dordtse overgenomen door de Koninklijke/Shell Groep, een fusie van een aantal losse oliemaatschappijen. Ook De Bataafse Petroleum Maatschappij heeft interesse in de landtong in het IJ en start de bouw van het eerste laboratorium (1913). Het laboratorium doet onderzoek naar de eigenschappen van verschillende soorten ruwe olie. Het wordt later het Koninklijke Shell Laboratorium Amsterdam. Koninklijke Shell koopt tientallen jaren lang terreinen bij in de directe omgeving.

Bereiding van hoogmoleculaire kunststof '60-'70 Shell Amsterdam

Enorme groei Shell

Ondanks de ergste economische crisis in de geschiedenis van de westelijke wereld eind jaren twintig viert de research in de aardolie-industrie in Amsterdam hoogtijdagen. Het accent wordt verlegd van de analyse van aardolieproducten en het onderzoek naar kwaliteit en toepassing naar research. De chemische industrie wordt een belangrijke poot. De economische malaise zorgt wel voor een beetje vertraging, maar toch groeit de personeelsbezetting van 600 in het begin van de jaren dertig naar ruim 1300 aan het eind van de jaren dertig. Deze activiteiten en de personeelsgroei hebben natuurlijk uitbreiding tot gevolg. Het Groot Laboratorium is gereed en er worden plannen gesmeed voor andere faciliteiten. Zoals een hydreeerfabriek en proeffabrieken. Er is dus meer grond nodig. Een deel van de Tolhuistuin, het IJ-paviljoen en jachthaven Het IJ worden in 1938 aangekocht. Daarmee wordt het terrein ruim 20 hectare groot. Het IJ-paviljoen wordt ingericht als ruimte om te lunchen voor het personeel van het laboratorium en de tankinstallatie. Maar niet iedereen mag daarvan gebruikmaken.

Er is een verschil tussen hoog en laag in de organisatie. De medewerkers 'op weekloon' krijgen een eigen kantine, het huidige Poortgebouw. Ze mogen ook geen gebruik maken van de personeelsboot. Al vanaf de beginperiode wordt voor het vervoer van personeel een boot gebruikt. De medewerkers worden het IJ over gezet en tot aan de tramhaltes gevaren aan de andere kant van het Centraal Station. De eerste boot bood plaats aan 40 man, ruimschoots voldoende voor het nieuwe lab dat in 1914 in Amsterdam startte met negen man personeel. In latere jaren komen er boten bij, maar voldoende is het nooit meer voor de honderden man personeel. Zij moeten met velen tegelijk gewoon in de rij gaan staan voor de pont. En vervolgens om het Centraal Station heen lopen, want het verplichte perronkaartje was te duur.

Er wordt verder gebouwd aan het Groot Laboratorium, want meteen na de ingebruikname van het nieuwe lab is er al behoefte aan meer ruimte. Ook wordt in 1939 besloten om nog een laboratorium neer te zetten: het Nieuw Laboratorium. Het Laboratorium ontwikkelde zich zo van een eenvoudig controlelab tot een researchinstituut van wereldformaat. Ook komt er op het voormalige ENTOS-terrein ten noorden van de Tolhuistuin een 'boomgaard' voor de biologische afdeling. De afdeling richt een proeftuin in met vruchtbomen en hagen, een windsingel en kassen (op de plaats waar later het Kanaallab en het Van de Graaff-lab zouden komen, respectievelijk in 1957 en 1960). Er komt zelfs een tuinman om de tuin te onderhouden. Het biologisch onderzoek richt zich onder andere op bestrijdingsmiddelen tegen insecten en plantenziekten. Jarenlang wordt hier gespoten en gekweekt, worden er luizen geteeld en wordt er met onkruiden geëxperimenteerd. In 1955 werd de proeftuin opgeheven en de opgedane kennis overgeheveld naar Engeland.

Stratego

De Tweede Wereldoorlog maakt een einde aan de snelle ontwikkeling. Het Nieuw Laboratorium kan niet worden afgebouwd. Medewerkers van het lab worden gemobiliseerd. Schuilkelders worden gebouwd en sirenes geplaatst en het terrein wordt bewaakt. Een trieste tijd breekt aan. Een periode van onderdrukking, angst en ontredde, maar ook van economische stilstand. Op de tweede dag van de oorlog komen Engelse oorlogsschepen melden dat ze de tanks in brand zullen steken zodat de vijand de olie niet kan gebruiken. Een rokende puinhoop is het gevolg. De brand is een enorme stap terug in de ontwikkeling van het bedrijf. Er is geen programma meer, het werk is totaal weggevaagd, de resultaten van de onderzoeken mochten immers niet onder ogen van de Duitsers komen. Bovendien nemen onder andere de Amsterdamse 'Feldkommandantur', de 'Hafenkommandant' en de Duitse marine-autoriteiten hun hoofdkwartier in het IJ-paviljoen. Het Rijksbureau voor Aardolieprodukten en het Rijksbureau voor Chemische Produkten worden door de Duitsers onder toezicht gesteld. Met als doel: materiaal en producten in beslag nemen en het laboratorium voor eigen doeleinden gebruiken. Stratego is het spel van die dagen: de vijand misleiden is noodzakelijk om met het lab te overleven. Schijnonderzoeken houden de Duitsers zoet, de directie draait hun een rad voor ogen. De Duitsers krijgen de indruk dat het lab een bruikbaar onderdeel is in hun oorlogsvoering. Over de echte onderzoeken, het echte werk, wordt niets gerapporteerd. Via een geheime zender is er contact met Engeland en wordt doorgegeven wat er werkelijk gebeurt. Aan het einde van de oorlog worden medewerkers en hun gezinnen geholpen om de hongerwinter door te komen. Niet alleen door voedsel te vervoeren, maar ook door het te verbouwen op het terrein zelf. Zo brengt het lab de oorlog door. Door te misleiden, te plannen, een strakke organisatie te handhaven en veel menslievendheid te betrachten. En het lukt. Na de bevrijding blijkt dat het lab onaangetast is, dat er wel een aantal slachtoffers is gevallen onder het personeel, maar het grootste deel heeft het overleefd. Vooral directeur Caviët wordt geroemd om zijn grote diplomatieke gaven, zijn intelligentie, vooruitziende blik en zelfbeheersing.

Steeds hogerop

Na de oorlog volgt de wederopbouw. Vanaf 1946 groeit het bedrijf gestaag. In de jaren erna volgen nog meer uitbreidingen. Het uiterlijk van de labzalen verandert in deze jaren behoorlijk doordat steeds meer verfijnde en gevoelige meetinstrumenten hun intrede doen. Het werk kan veel sneller worden gedaan. In de loop van dit decennium is er weer meer ruimte nodig. De bibliotheek die op de bovenste verdieping van het Nieuw Lab huist, wordt overgebracht naar Kantine D, de bovenverdieping van het huidige Poortgebouw. De eerste elektronische rekenmachine, voorloper van de computer, wordt aangeschaft en dit apparaat is in deze dagen nog behoorlijk omvangrijk. Toch kan door deze revolutionaire uitvinding de verwerking van meetresultaten veel sneller gebeuren. Het is het begin van een periode waarin alles steeds sneller lijkt te gaan.

Ook op straat. Mensen verplaatsen zich steeds meer via gemotoriseerd verkeer. Ook via de pont. De Van der Pekstraat is in die tijd een brede weg die naar het Tolhuis voert. Jarenlang staan hier de mensen rijendik te wachten bij de pont om over te steken naar Amsterdam Centrum. Dat duurt tot 1963. Dan wordt de Coentunnel geopend en later, in 1968, ook de IJ-tunnel. Alleen voetgangers, fietsers en brommers mogen dan nog gebruik maken van de pont.

In de jaren zestig maakt Shell plannen om een hoge toren neer te zetten voor algemene diensten. En in 1965 is het zover: de eerste voorbereidingen worden getroffen voor de bouw van de Shell toren: Overhoeks. De tap- en opslagloods aan het water worden afgebroken om ruimte te maken voor de toren. De toren wordt diagonaal geplaatst, vandaar de naam Overhoeks. De toren Overhoeks en het nieuwe IJ-lab hebben een grote volksverhuizing als gevolg. Er zijn ook plannen voor een nieuwe lunchroom: een speels gebouw met piramidvormige daken en aan twee zijden vleugels die op één kolom zullen rusten. Op 28 oktober 1974 wordt de eerste paal van het nieuwe bedrijfsrestaurant geslagen. De traditionele wandeling van de medewerkers door de Tolhuistuin naar de lunchroom is ook niet meer nodig: er komt een tweede brug over het kanaal. In januari 1976 wordt het nieuwe restaurant in gebruik genomen. Lof valt het gebouw ten deel. Er is niet alleen een groot restaurant, maar ook een ontvangst- en lunchruimte voor gasten, een bar, een koffie-lounge, een personeelswinkel en een expositieruimte. Er is een Expositiecommissie die de ruimte in de hal mag inrichten voor tentoonstellingen. De eerste expositie in oktober 1976 is Energie uit zeebodem. Het IJ-paviljoen wordt gesloopt. Het enige dat rest, zijn enkele glas-in-loodramen met scheepvaartmotieven, die nu in de hal van Overhoeks boven de ingang zijn geplaatst.

Ik weet niet of je dat etablissement kent.
Een forse tuin met dikke oude bomen,
kastanjes meen ik

Geciteerd uit een brief
van Gerard Reve in 1971
aan Simon Carmiggelt.

O Amsterdam, omarm je noorderoever

De ontwikkelingen gaan door. Meer research om overeind te blijven, meer computers om voor te blijven, herstructurering in de organisatie om efficiënt te blijven. Ongebruikte gebouwen worden gesloopt, nieuwe gebouwen in gebruikgenomen. En zo drukt Koninklijke Shell Laboratorium Amsterdam een steeds zwaarder stempel op de ontwikkeling van de landtong. In de oorspronkelijke Tolhuistuin met hoge, oude bomen kunnen werknemers na de lunch lekker ontspannen in de nog steeds prachtige tuin. Maar bewoners en passanten zien de tuin nooit. De Tolhuistuin is voor meer dan vijftig jaar onttrokken aan het oog en ontoegankelijk verklaard.

In al die jaren wordt de tuin sporadisch geopend voor publiek. De kunstmanifestatie North 2004 vindt plaats rond de Buiksloterweg en rond het Ponthuys. In het weekend mag de tentoonstelling gebruikmaken van de tuin. Zes weken lang. Na 66 jaar is dat deel van de Tolhuistuin weer even toegankelijk. North 2004 staat in het teken van 100 jaar luchtvaart en verbindt de historie van Fokker en Amsterdam-Noord met actuele beeldende kunst. Een synergie van kunst, wetenschap en techniek. Van kunst en landschap. Schrijver en dichter Simon Vinkenoog verrast de bezoekers van de manifestatie op de pont erheen. Tijdens de oversteek draagt hij een gedicht voor dat hij speciaal voor de manifestatie heeft geschreven over Amsterdam-Noord.

O stad Amsterdam, omarm je noorderoever:
de Noorderzon schenkt je een horizon in wording,
de Overkant van 't IJ niet langer ondergeschoven of verborgen, maar een bron waaraan nieuw leven ontspringt.

De overtocht doet ons terdege beseffen
dat wij schepselen zijn van water en lucht,
vuur en aarde - om te groeien en te bloeien
in een wereld die steeds groter wordt.

Van harmonie vervuld lispelt het water,
vrede op aarde wordt gehuldigd in de Tolhuistuin.
O, als de elementen opgeroepen worden
niet ten kwade, maar ten goede.

Als elke reis zou kunnen beginnen
met ogen open voor alles zijnde
kunst, een schouwspel van levend theater
waar iedereen in wakker wordt.

En de vragen blijven dagen
Wat van je leven, de toekomst te maken.
Wat kun je doen en wat moet je laten -
Waaien laten...waaien...waaien...waaien...

O Amsterdam, je ligt aan het water,
voor alle winden sta je open.
opnieuw ontsloten oeverlanden,
kades werven industrieterreinen.

Je bent een groot natuurgebied, Amsterdam
op palen gebouwd, drijvend in waterland,
met slootjes en grachtjes, riviertjes en rietkragen -
reigers meeuwen mossen en duizenden grassen
die onder tegels en asfalt groeien.

O mens, geboekt voor de overtocht,
Ooit neemt de stilte
-nu door geweld doorboord-
dit alles over van het aller-
laatste woord.

O stad Amsterdam, omarm je noorderoever:
de Noorderzon schenkt je een horizon in wording,
de Overkant van 't IJ niet langer ondergeschoven of verborgen, maar een bron waaraan nieuw leven ontspringt.

N A T V S

gen op de Noot

lulier

12

MOBY-DICK

There now is your insular city of the Manhattoes, belted round by wharves as Indian isles by coral reefs—commerce surrounds it with her surf. Right and left, the streets take you waterward. Its extreme down-town is the battery, where that noble mole is washed by waves, and cooled by breezes, which a few hours previous were out of sight of land. Look at the crowds of water-gazers there.

Circumambulate the city of a dreamy Sabbath afternoon. Go from Corlears Hook to Coenties Slip, and from thence, by Whitehall, northward. What do you see?—Posted like silent sentinels all around the town, stand thousands upon thousands of mortal men fixed in ocean reveries. Some leaning against the spiles; some seated upon the pier-heads; some looking over the bulwarks of ships from China; some high aloft in the rigging, as if striving to get a still better seaward peep. But these are all landsmen; of week days pent up in lath and plaster—tied to counters, nailed to benches, clinched to desks. How then is this? Are the green fields gone? What do they here?

But look! here come more crowds, pacing straight for the water, and seemingly bound for a dive. Strange! Nothing will content them but the extremest limit of the land; loitering under the shady lee of yonder warehouses will not suffice. No. They must get just as nigh the water as they possibly can without falling in. And there they stand—miles of them—leagues. Inlanders all, they come from lanes and alleys, streets and avenues—north, east, south, and west. Yet here they all unite. Tell me, does the magnetic virtue of the needles of the compasses of all those ships attract them thither?

Once more. Say, you are in the country; in some high land of lakes. Take almost any path you please, and ten to one it carries you down in a dale, and leaves you there by a pool in the stream. There is magic in it. Let the most absent-minded of men be plunged in his deepest reveries—stand that man on his legs, set his feet a-going, and he will infallibly lead you to water, if water there be in all that region. Should you ever be athirst in the great American desert, try this experiment, if your caravan happen to be supplied with a metaphysical professor. Yes, as every one knows, meditation and water are wedded for ever.

*Achson's Col.**Noort Rivier**England Manatits**Mid. Cove*

de geografische context

Direct aan het
weidse water

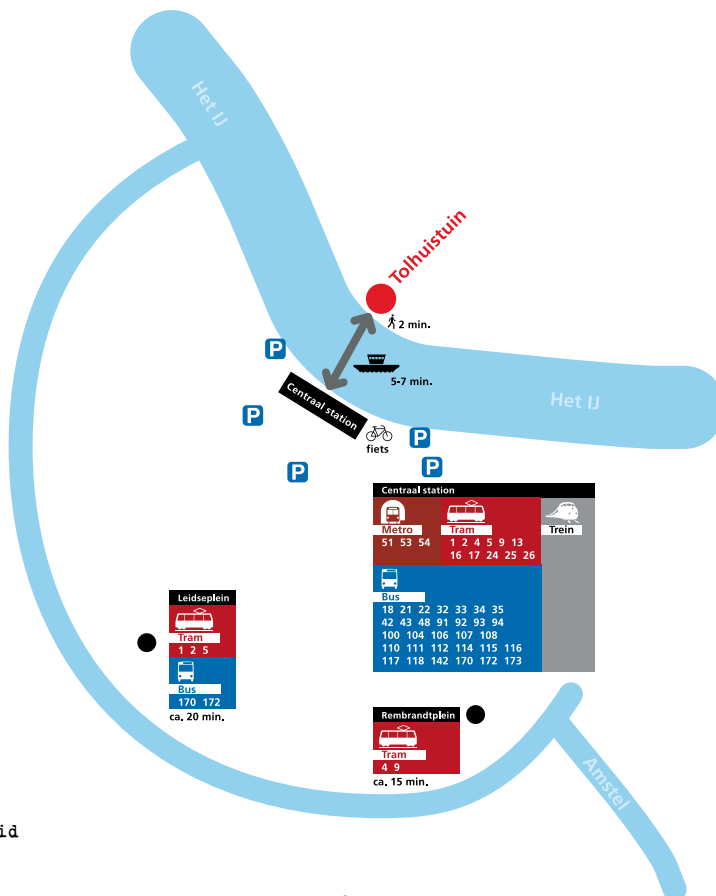
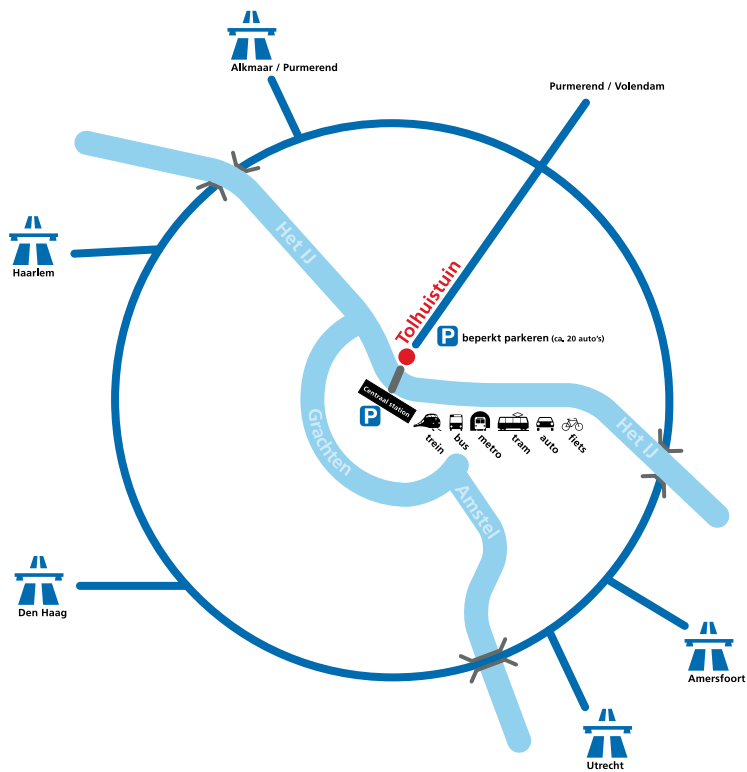
De Tolhuistuin ligt aan de noordkant van het IJ, direct aan het IJ. Vanuit de Tolhuistuin ervaar je de weidsheid en de dynamiek van het water. Tegelijkertijd voel je vanaf de oever het kloppende hart van de grote stad.

De Tolhuistuin ligt ingebed tussen het IJ, het Buiksloterkanaal, de Tolhuisweg en de Buiksloterweg en vormt de schakel tussen Amsterdam Noord en het centrum van de stad. Op dit kleine schiereiland komen velen via de pont Amsterdam Noord binnen. Maar liefst 13.000 voetgangers, fietsers en brommers per dag! Daarmee is de Tolhuistuin voor hen dé entree van Amsterdam Noord.

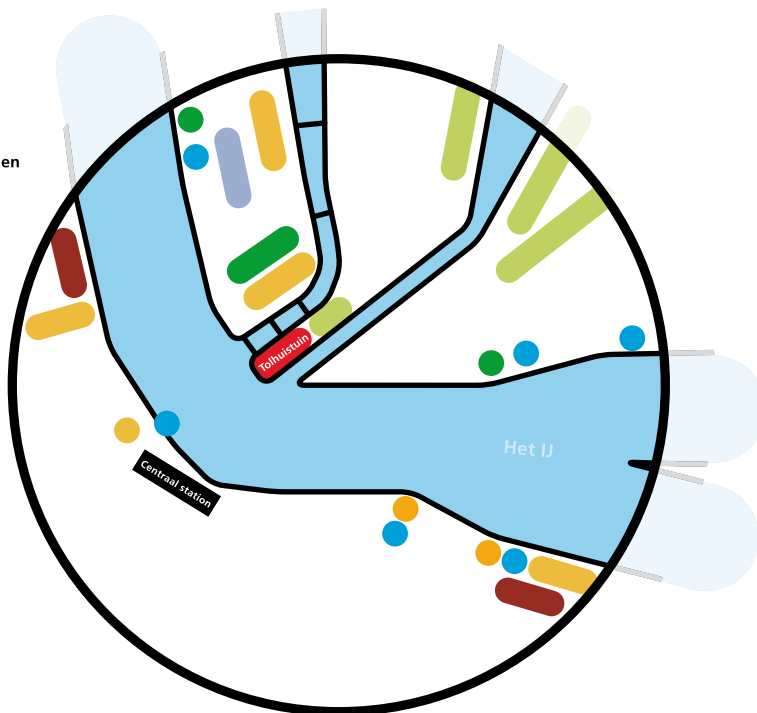
Het is er levendig en druk. Bussen, voetgangers, fietsers en brommers komen samen op een smalle strook land aan het IJ. Wachtend op de oversteek met de pont over het IJ. Of net over en weer op weg. En daar is de tuin. De oplettende voorbijganger ziet hem achter het hek liggen.

Bereikbaarheid

jaar 2008

- Cultuur
- Restaurant
- Nieuwe woongebieden
- Kantoren
- Bedrijventerreinen
- Creatieve industrie
- Park/Groen

jaar 2013

- Cultuur
- Restaurant
- Nieuwe woongebieden
- Kantoren
- Bedrijventerreinen
- Creatieve industrie
- Park/Groen
- nieuwe bestemming

Rondom Tolhuistuin

De Tolhuistuin is met de auto redelijk goed bereikbaar. Via de Van der Pekstraat, de Ranonkelkade en de Buiksloterweg. Maar hoewel je op de punt wel mensen kunt afzetten of ophalen, is er nauwelijks parkeerruimte. Toch maar met de trein en dan de pont. Of de bus. Die rust... vraagt om openbaar vervoer of de fiets.

Rondom de Tolhuistuin wordt straks volop gebouwd. Het Shellterrein wordt onder de nieuwe naam Overhoeks een stedelijke wijk aan het IJ. Met woonruimte, kantoren, bedrijven, horeca, culturele instellingen, ateliers en winkels. Straks kunnen mensen hier wonen, werken en uitgaan. De markante Shelltoren Overhoeks zal niet verdwijnen. Deze krijgt een nieuwe bestemming. Iets verder ligt de Buiksloterham waar wonen en werken weer op een andere manier wordt gemengd, met veel particuliere eigen inbreng. Nu zijn er al veel creatieve ondernemers die er een werkplek hebben gevonden. Nog wat verder ligt de NDSM-werf. Op deze werf bevindt zich de grootste culturele broedplaats van Amsterdam, en straks ook MTV en IdTV.

Langs de Tolhuistuin wordt de komende jaren gebouwd aan de aanleg van de Noord-Zuidlijn, waarbij de Sixhaven dient als bouwdok.

Ook voor andere delen van Amsterdam Noord bestaan veel plannen. Het winkelcentrum Boven 't IJ wordt fors uitgebreid, er komt een station voor de Noord-Zuidlijn en er worden ongeveer 3300 nieuwe woningen gebouwd. Iets verder worden het Florapark en het Volewijkspark samengevoegd tot één nieuw stadspark: het Noorderpark.

Ook aan de overkant staan er
bouwkransen zover het oog reikt.
Er wordt hard gewerkt aan het
spectaculaire, nieuwe stations-
gebied en een nieuw gebied voor
recreatie, wonen en werken op
het Oosterdokseiland.

sociaal- De ontdekking van Amsterdam Noord culturele aspecten

'Noord komt eraan', kopte Het Parool op 26 augustus 2006 met daar-
onder een duidelijke boodschap: Noord wordt (her)ontdekt. Door
bedrijven en projectontwikkelaars. Door kunstenaars en avonturiers.
Door durfals en creatievelingen. Door overheid en Amsterdammers.
Door gezinnen en alleenstaanden. Door de Noorderlingen zelf. Het
tij keert. Het begint weer te bruisen in Noord.

Bij Amsterdam Noord denk je aan eeuwenoude dijkhuisjes op de
Nieuwendammerdijk, de mooie Buikslotermeerkerk uit 1609, schilder-
achtig gelegen aan de Buiksloterdijk, de rustige, landelijke tuin-
dorpen, industriële architectuur en heel veel groen... Amsterdam
Noord is een bijzonder gebied dat het dorpsgevoel combineert met
een voelbaar verleden van noeste arbeid. Het gebied oeverd prachtig
aan het IJ, waar zich nog steeds belangrijke relikwieën bevinden
van dat industriële verleden, zoals Stork, Draka, Akzo. En... vanuit
Noord ben je zo in Waterland.

Andere wereld

Maar behalve idyllische plaatjes betekent Amsterdam Noord voor veel
Amsterdammers ook: de andere kant, de overkant. Ze vinden Amsterdam
Noord te ver weg. Ze hebben het over de minder mooie kanten. Ze
komen met hun vooroordelen op de proppen. Het stadsdeel heeft veel
verarmde volksbuurten en de nieuwbouwwijken uit de jaren zestig
zijn saai en eentonig. De verschillende buurten willen liever niets
met elkaar te maken hebben. Er is weinig te beleven, er is nau-
welijks vertier. Een goed restaurant is er niet te vinden. En men
citeert maar weer eens het liedje van Drukwerk: "Ik verveel me dood
in Amsterdam Noord".

Dat het een liedje is uit de jaren tachtig van de vorige eeuw, daar
heeft men het liever niet over. Ja, Noord is een lappendeken van
buurten en wijken met een infrastructuur waarin de samenhang nog
ontbreekt. Het Noord-Hollands kanaal en de IJ tunnelweg, ze snijden
Noord dwars doormidden. Amsterdam Noord, dat is ook het hectische,
het harde, het industriële Amsterdam, het Rotterdam van Amsterdam.
Het is de haven en het is vertrek van de industrie. De haven en de
industrie die Amsterdam er in de tweede helft van de vorige eeuw
weer bovenop geholpen hebben.

Nieuwe wereld

Er wordt flink geïnvesteerd om de achterstand op verschillende
gebieden weg te werken en de situatie te verbeteren. De laatste
jaren zijn er plannen gemaakt voor vernieuwing van naoorlogse woon-
gebieden, voor functieverandering van de industriële terreinen,
voor parken, voor nieuwbouw, voor nieuwe wegverbindingen. Met als

belangrijkste doel om kansrijke bewoners en vooral jongeren vast te houden en nieuwe bewoners aan te trekken. Door het vertrek van de industrie en het vernieuwingsproces krijgt Amsterdam Noord de kans om weer aansluiting te zoeken bij het IJ. Komen er nieuwe mogelijkheden voor nieuwe bedrijven en organisaties. Huidige bewoners krijgen de kans om zelf een wooncarrière in Noord op te bouwen: er zijn al veel betaalbare huurwoningen, maar een deel wordt nu verkocht aan de zittende bewoners. Er zijn veel nieuwe woningbouwprojecten die een verscheidenheid aan woningen in grootte en prijsklasse bieden aan allerlei soorten bewoners. Wegen, bruggen, speelplaatsen en scholen worden waar nodig opgeknapt. Daarnaast wordt een uitgebreid sociaal programma uitgevoerd. Er wordt extra geld uitgetrokken voor het creëren van banen. De sociale samenhang, veiligheid en leefbaarheid in de stadswijken krijgen veel aandacht. De bewoners worden intensief betrokken bij dit proces. Amsterdam Noord heeft alles: stad en land, historisch en modern, jong en oud, arm en rijk, een aantrekkelijke ligging dichtbij het centrum.

Creatieve industrie voorop

Veel ondernemers hebben jaren geleden al begrepen dat Amsterdam Noord veel te bieden heeft. Waar in de rest van de stad de ruimte om je creatief uit te leven steeds schaarser wordt, biedt Amsterdam Noord een scala van spannende locaties. Geen wonder dat het stadsdeel inmiddels een enorme aantrekkingskracht heeft op (nieuwe)mediabedrijven, creatieve en ambachtelijke ondernemers en kunstenaars. Belangrijk argument voor deze ondernemers: er is veel ruimte. Voor je bedrijf en voor creatieve ideeën. Het industriele verleden en de rauwe locatie zijn inspirerend. De NDSM-werf is daar een mooi voorbeeld van. De oude werf ligt op een markante plek aan de IJ-oever. Een enorm terrein, nog grotendeels onontwikkeld, met de NDSM-loods en de Docklandshal als grote in het oog springende gebouwen. Met twee historische hellingbanen, waaronder ateliers en werkruimtes zijn ingericht. De werf biedt onderdak aan kunstvormen en klein vakmanschap van uiteenlopende aard. Het is een vrijplaats voor individuele kunstenaars en ambachtslieden. Maar ook voor MTV en IdTV die zich daar binnenkort vestigen. Het terrein is ook al een fenomeen op het gebied van festivals, feesten, tentoonstellingen, try-outs en voorstellingen. Het minder bekende Hamertstraatgebied is ook een oude industriewijk waar al langer creatieve ondernemers zich vestigen zoals A-Film, G-sus, Hotel de Goudfazant, architectenbureaus, ontwerpers en iets verderop Universal Film. Op het bedrijventerrein Buiksloterham ten noorden van het Shell terrein wordt momenteel een gemengd stedelijk milieu voor wonen en werken ontwikkeld. De nabijheid van het nieuwe Muziekgebouw, de komst van het Filmmuseum, de ontwikkeling van de nieuwe wijk Overhoeks met een gemêleerde bevolkingsgroep en veel winkels, cafés en restaurants, de ontwikkeling van de Tolhuistuin, steeds meer verbindingen, letterlijk en figuurlijk, met 'de overkant'; het draagt allemaal bij aan het nieuwe, levendige imago van Amsterdam Noord.

Overh

o e k s

Op een bijzondere plek met bijzondere mogelijkheden. Centraal in Amsterdam, aan het IJ, op de Noordelijke en zonnige oever, tegenover het Centraal Station. Een plek om te wonen, te werken, te bezoeken, uit te gaan en om te recreëren. Deze nieuwe locatie heet Overhoeks, genoemd naar de markante toren. Amsterdam bouwt de komende jaren in Overhoeks 2.200 woningen, tal van stedelijke voorzieningen, bedrijfsruimten, hotels, restaurants en cafés. Amsterdam legt in Overhoeks een stadspark aan. Het park, gelegen aan de IJ-oever, biedt onder meer plaats aan het nieuwe Filmmuseum. Hoogbouw biedt straks een bijzonder uitzicht op stad en omgeving. Amsterdam krijgt een nieuwe skyline.

De locatie staat bekend als het Shell-terrein. Het terrein is nog niet publiek toegankelijk. Maar dat verandert. Technologische ontwikkelingen hebben de werkprocessen zodanig veranderd, dat Shell haar bedrijfsactiviteiten op een kleiner terrein kan uitvoeren. Momenteel bouwt Shell een meer efficiënte, moderne en compacte huisvesting. In 2008 verhuist Shell naar het New Technology Centre (NTC). Hierdoor komt ruimte vrij voor de bouw van een nieuw stuk stad op een bijzondere plek.

In totaal komen er 2.200 woningen voor ca. 4.000 bewoners. Het betreft een gevarieerd aanbod: appartementen in verschillende prijsklassen en van uiteenlopende grootte, van studio's van 50 m² tot penthouses van ruim 200 m². De woningen in de Campus bestaan uit diverse residentiële apparte-

mentengebouwen van zes tot negen woonlagen die in groepjes bij elkaar staan rond rustige groene binnenhoven. In de hoogbouwstrip komen meerdere woontorens.

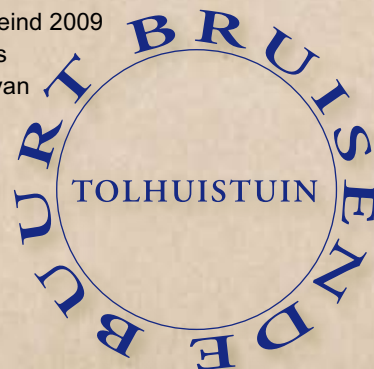
Achter de Shelltoren (toren Overhoeks) verrijst een hoogbouwstrip met vijf nieuwe hoogbouwtorens. Zo ontstaat een geheel nieuwe skyline aan het IJ. In de strip is ruimte voor woningen, kantoren en voorzieningen, bijvoorbeeld restaurants en cafés. De grotere bedrijfsruimtes zijn tussen 800 en 1000 m² groot, de kleinere tot 500 m².

Aan de zonzijde van het IJ wordt een aantrekkelijk stadspark aangelegd. Een groot groen zonneterras aan het water met een lengte van ruim vijfhonderd meter. Het park wordt aangelegd op nieuwe grond. Langs de huidige oever is een stuk van het IJ gedempt.

Op de kop van het Oeverpark verrijst het nieuwe gebouw van het Filmmuseum. Het Filmmuseum verhuist van het Vondelpark naar Overhoeks.

Begin 2007 komen de eerste woningen in de verkoop. In 2009 worden de eerste woningen opgeleverd en zal het Filmmuseum haar deuren openen. De eerste commerciële ruimtes zijn vanaf eind 2009 beschikbaar. Naar verwachting is omstreeks 2015 de bebouwing van het gehele gebied gereed.

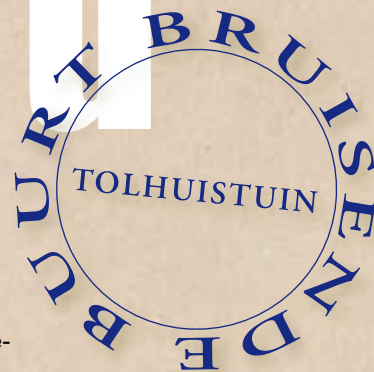
Meer informatie?
www.overhoeks.nl

Westerdoo

Westerdokseiland

Het Westerdokseiland ligt op het raakpunt van de westelijke eilanden (Prinseneiland, Bickerseiland en Realeneiland) en de eilanden langs de Zuidelijke IJ-oever. De typische kenmerken van de Amsterdamse binnenstad, zoals een hoge bebouwingsdichtheid en een grote diversiteit aan functies en leefvormen, zijn terug te vinden in de plannen voor het Westerdokseiland. Het resultaat is een nieuw en modern stuk binnenstad waar circa 2000 mensen komen wonen en circa 5000 mensen zullen werken. Het Westerdokseiland is verdeeld over het Noordblok 1e en 2e fase ofwel Westerkaap I en II, het Middenblok of VOC Cour en het Zuidblok, genaamd La grande Cour. In de zuidoosthoek van het Westerdokseiland komt, gedeeltelijk in het IJ te liggen, het Wester-IJdok.

Op de plek waar nu de De Vlughaven en het Koloniaal Etablissement ligt komt op een pier in het IJ een complex met een oppervlakte van circa 70.000 m². Hierin komt het Gerechtshof, kantoren, een driesterren hotel, een openbare parkeergarage, 71 woningen, een kantoor voor de Rijkspolitie te water en een passantenhaven met 60 ligplaatsen.

Het Noordblok (eerste en tweede fase), omgedoopt tot Westerkaap I en II ligt in het noordelijkste deel van het Westerdokseiland. Totaal komen er 306 appartementen en stadswoningen. Circa 306 parkeerplaatsen komen in de ondergrondse parkeergarage. Het Middenblok of VOC Cour ligt tussen het Zuid en Noordblok in. Ook hier zijn de appartementen gebouwd rondom een bin-

nenhof of cour. Verdeeld over 6 bouwkundige eenheden komen er 373 appartementen en 9 eengezinswoningen.

Het Zuidblok, La Grande Cour genaamd, is het meest zuidelijke bouwproject van het Westerdokseiland. In het Zuidblok komen 252 woningen waarvan 40 % middeldure huur en koop, 30% vrije sector koop en huur en 30 % sociale huur.

Het voormalige havenkantoor van rederij Goedkoop aan de Westerdoksdijk heeft een nieuwe bestemming gekregen. Reclamebureau La Marque, de nieuwe bewoner van dit markante gebouw, heeft door middel van een grondige renovatie het gebouw in oude luister terug gebracht. Behalve La Marque is er ook een advocatenkantoor in het gebouw gevestigd.

Op de begane grond, aan het water, is de horecagelegenheid Onassis geopend. Het Stenen Hoofd is een 'groen' landhoofd in het IJ. In de zomermaanden worden er door stichting Het Stenen Hoofd (culturele) activiteiten georganiseerd.

Op het Westerdokseiland staat nog een originele draaiende Spoorbrug. Het winnende ontwerp van de prijsvraag voor de voormalige spoorbrug is gewonnen door de Architecten Cie. De Spoorbrug krijgt een horeca bestemming.

Meer informatie?
www.ijoevers.nl

Oosterdo

kseiland

Het Oosterdokseiland (ODE) is wellicht het meest ambitieuze deelproject in het kader van de herontwikkeling van de Zuidelijke IJ-oever. Het eiland was jarenlang een onaantrekkelijk doorgangsgebied tussen binnenstad en IJ. Aan de zuidzijde van het eiland was het distributiecomplex van PTT Post gevestigd dat midden jaren 90 is vertrokken. In de nieuwe situatie wordt dit gebied een actief en levendig stadseiland. De bouw van ODE vindt plaats vanaf medio 2004 en oplevering is gepland in fases vanaf 2007 tot 2010.

ODE heeft een zeer gevarieerd aanbod koop- en huurwoningen in allerlei prijsklassen; van sociale woningbouw tot appartementen in het topsegment van de markt. Er worden circa 300 woningen gerealiseerd.

In deze dynamische werk- en leefomgeving wordt 80.000 m² hoogwaardige kantoorruimte gerealiseerd.

De kantoorunits, in grootte variërend van 50 tot 800 m², liggen verspreid over verschillende kavels, elk met een eigen karakter en een aantrekkelijke mix van functies.

Amsterdam krijgt een nieuwe Openbare Bibliotheek (OBA). De bouw van de bibliotheek 'nieuwe stijl' is gestart in 2004. De opening is gepland op 07-07-07. Het wordt de grootste bibliotheek van Nederland. Het Conservatorium van Amsterdam verhuist van de huidige locatie aan de Van Baerlestraat naar een nieuw pand op het Oosterdokseiland. Het nieuwe gebouw wordt een combinatie van publieksgerichte

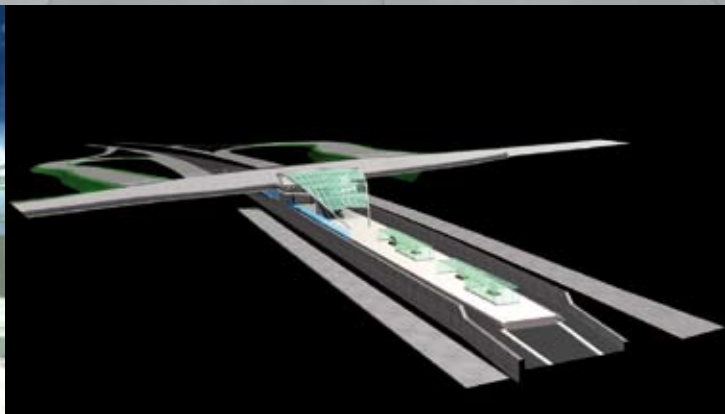
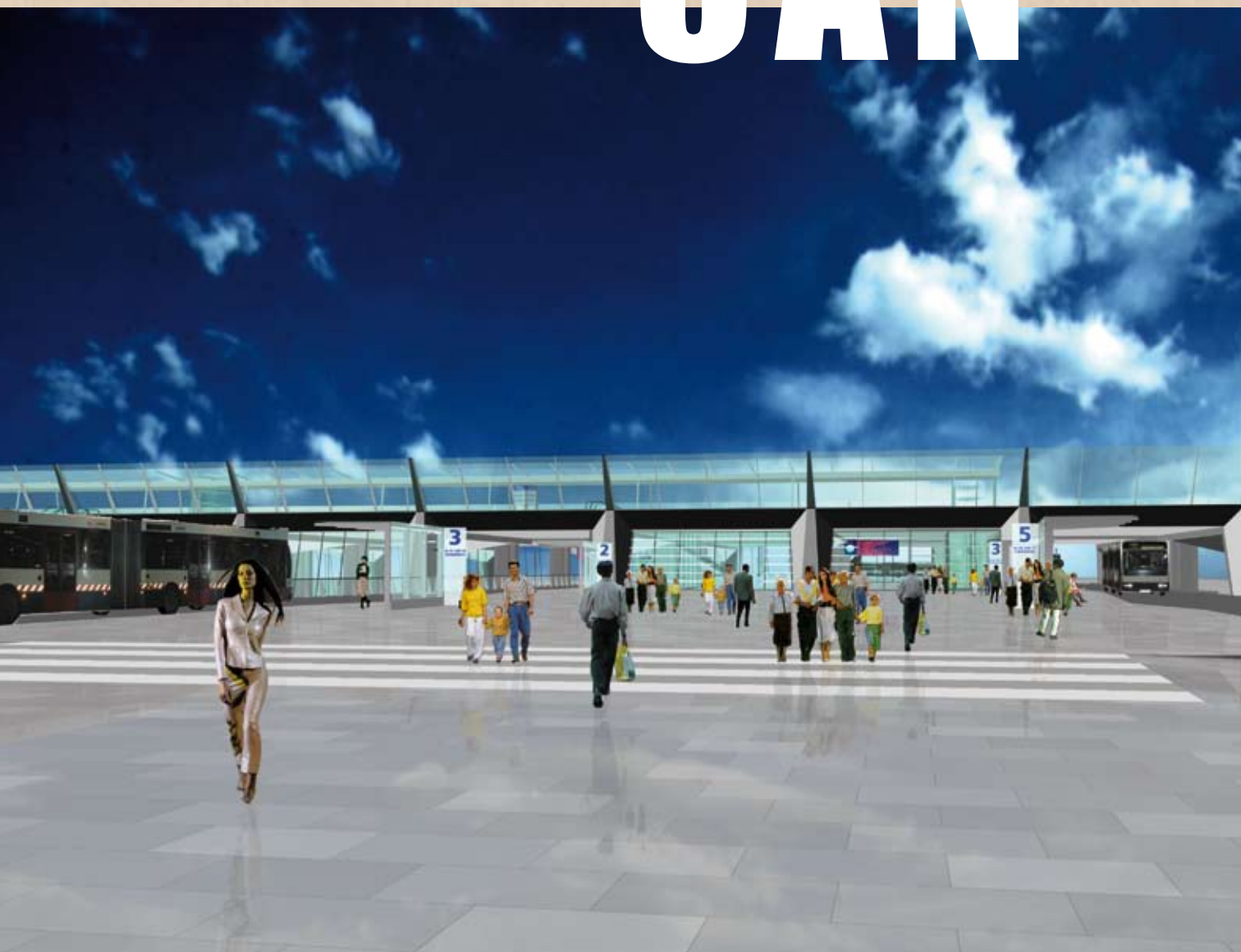
ruimten (concertzalen) en plekken waar de student individueel onderwijs krijgt. De bouw van het Conservatorium is in oktober 2005 gestart.

Aan de westzijde van het Oosterdokseiland komt een luxueus hotel, gericht op de zakelijke activiteiten op het Oosterdokseiland. Het Hotel biedt ruimte voor 540 kamers en heeft een prachtig uitzicht over de Amsterdamse binnenstad en het IJ. Onderdeel van het hotel zijn een restaurant, een Grand Café en een fitnessruimte. In het hotel zijn ook congresfaciliteiten aanwezig. Op het Oosterdokseiland komen ook winkels. Het gaat om intensieve publieksgerichte winkels, waarvoor in de binnenstad geen ruimte is. Ze vullen het winkelbestand in die binnenstad aan. De winkels geven de kade en pleinen een levendig beeld. De bibliotheek, het congrescentrum en het conservatorium krijgen thematische winkels op de begane grond van hun pand of in de directe omgeving. Overige thema's die worden onderscheiden zijn zakelijk, kennis & cultuur en lifestyle & leisure. Op het Oosterdokseiland is plek voor zo'n 7000 m² cafés en restaurants. Het bestaande Seapalace restaurant maakt hier deel van uit. Bovendien komt er themagerichte horeca: bij het conservatorium is een jazzcafé denkbaar, bij de OBA een literair café. De zuidkant, met de gunstige ligging in de zon, biedt goede mogelijkheden voor terrassen aan het water.

Meer informatie?

www.oosterdokseiland.nl

CAN

Centrum Amsterdam Noord

Het plangebied van Centrum Amsterdam Noord (CAN) wordt begrensd door het Noordhollandsch Kanaal, de Ring A10, Nieuwe Leeuwarderweg, de IJdoornlaan, het Buikslotermeerplein en de Nieuwe Purmerweg. Een vernieuwd hoogwaardig winkel- en uitgaansgebied, moderne sportvoorzieningen en aantrekkelijke stedelijke woongebieden zijn de belangrijkste elementen van Centrum Amsterdam Noord.

In het CAN komen circa 3.300 woningen. Het is een gevarieerd aanbod: stadswoningen in het winkelgebied en meer landelijk gelegen woningen bij het Noordhollandsch Kanaal.

De ontwikkeling van het CAN zal leiden tot een groter en diverse aanbod van banen. De eerste tijd stijgt de werkgelegenheid voornamelijk in de winkel- en voorzieningenbranche. In een latere fase ligt de nadruk op de zakelijke dienstverlening.

Vele voorzieningen hebben of krijgen een plek in het CAN. Met betrekking tot cultuur en leisure gaat het om een cultuurcluster (bibliotheek, muziekschool, kunsttieleen en theater), een bioscoop en een leisurecentrum (bowling en speelautomaten). Qua scholen komen er een ROC in combinatie met het Brederocollege (VMBO), basisscholen en kinderopvang. Overige voorzieningen zijn een kerk, voorzieningen voor gezondheidszorg, het Islamitisch Centrum, het Centrum voor Werk en Inkomen en uitbreiding van het winkelcentrum Boven 't Y.

Infrastructuur is een belangrijk onderdeel van het CAN. Op de kruising van de Nieuwe Leeuwarderweg en het centrumgebied komt een station van de Noord/Zuidlijn en een nieuw busstation. Gezamenlijk fungeren deze als een integrale vervoersknoop. Door nieuwe parkeergarages, verbindingswegen en voet- en fietspaden verbetert de bereikbaarheid van het gebied.

Belangrijke mijlpalen in de planning zijn:

- 2006/2007: aanleg van aansluiting Nieuwe Purmerweg op de Nieuwe Leeuwarderweg en de bouw van een viaduct onder de Nieuwe Leeuwarderweg in het verlengde van de Van Heekweg.
- 2006/2007: start bouw woningen Elzenhagen Noord en Het Schouw.
- 2006/2007: voorbereidende werkzaamheden uitbreiding winkelcentrum en start bouw fase 1 van vernieuwing Boven 't Y.
- Vanaf 2009: voorbereidende werkzaamheden uitbreiding winkelcentrum en start bouw fase 2 van vernieuwing Boven 't Y.
- 2009/2010: aanleg busstation IJdoornlaan t.h.v. de Nieuwe Leeuwarderweg (onder de Noord/Zuidlijn).
- Vanaf 2011: start bouw in Elzenhagen Zuid.
- Na 2011: na ingebruikname Noord/Zuidlijn: ontwikkelen grootste kantorenlocaties in het gebied (langs de Nieuwe Leeuwarderweg en de A10).
- 2018: project voltooid.

Meer informatie?

www.centrumamsterdamnoord.nl

Station

BUURT BRUIS
TOLHUISTUIN
ENDE

seiland

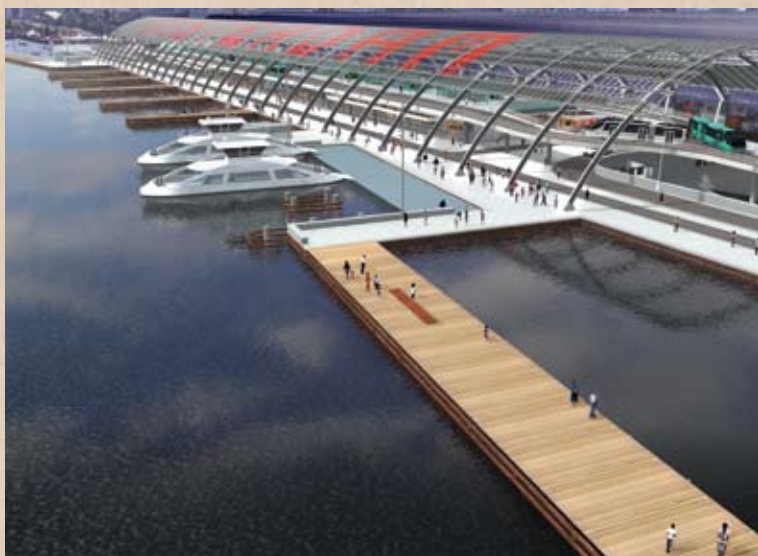
Een ingrijpende verbouwing van het Centraal Station en haar omgeving moet resulteren in een aantrekkelijk en efficiënt openbaarvervoersknooppunt, zorgvuldig ingepast in de omgeving. Om dit te bereiken wordt het Stationseiland nu en in de komende jaren grondig op de schop genomen.

Met de aanleg van de Noord-Zuidlijn, de IJtram, een nieuw busstation en een auto-onderdoorgang aan de IJ-zijde van het Centraal Station moet een grote kwaliteits-slag worden geleverd op gebied van openbaarvervoer en infrastructuur. Het aantal overstapmogelijkheden voor de reiziger zal aanmerkelijk toenemen en een stuk comfortabeler worden.

Door de dienst Ruimtelijke Ordening in samenwerking met Benthem Crouwel Architecten is een stedenbouwkundig ontwerp voor het Stationseiland gemaakt. In de reeks van eilanden aan de Zuidelijke IJ-oever onderscheidt het Stationseiland zich als reizigerseiland. Dit is het domein van de reiziger met alle voorzieningen die nodig zijn. Uitgangspunt voor de inrichting van het eiland is een helder logistiek principe gebaseerd op de concentratie van alle openbaar vervoeractiviteiten langs één as: Damrak - IJ. Het stationscomplex integreert alle openbaar vervoerfuncties. Ook de functie van het Centraal Station als schakel tussen binnenstad en IJ wordt versterkt. Hierbij is de openbare ruimte een verbindende factor. De entree tot de stad wordt het domein van de voetganger: overzichtelijk, veilig en zonder obstakels. Een nieuw busstation aan de

IJ-zijde vervangt de ca. 35 bushalteplaatsen op vier locaties in de huidige situatie, rondom het Open Havenfront. Een nieuwe stationshal onder het busstation integreert het busstation aan de IJ-zijde op het niveau van de reensporen zowel met het bestaande stationscomplex als met de IJ-kade. Het water vormt een uniek gegeven rond het stationscomplex: deze kwaliteit wordt waar mogelijk versterkt met het accent op toename van het openbaar vervoer te water.

Meer informatie?
www.stationseiland.nl

- NOVEMBER 2006

terham

Het plangebied Buiksloterham wordt begrensd door Overhoeks (voormalig Shell-terrein), de Grasweg, het Buiksloterkanaal, de Klaprozenweg en het Zijkanaal I.

In de Buiksloterham wordt wonen gemengd met bestaande en nieuwe bedrijvigheid van zeer uiteenlopende aard. Daar waar de gemeente grondpositie heeft, wordt de ontwikkeling actief ingezet. De ontwikkeling is in eerste instantie gericht op de locaties die voor 2015 bebouwd kunnen worden. In de overige gebieden wordt het transformatieproces aan het particulier initiatief overgelaten. De gemeente zal daarvoor een ondersteunende en faciliterende rol vervullen.

In het gebied komen circa 4.000 woningen, waarvan circa 2.000 in de periode tot 2015. Het betreft een gevarieerd aanbod met grote diversiteit in woonklimaat en woningen.

Levendige, bijzondere woonvormen: wonen aan het water, wonen naast en boven het eigen bedrijf en woon-werkwoningen.

Qua werken is het een combinatie van bestaande bedrijvigheid en nieuwe bedrijven. Er is veel ruimte voor creatieve en aan media gerelateerde bedrijven en voor nautische bedrijvigheid. Verder zijn er bedrijfsvestigingen mogelijk in aansluiting en versterking op de vestiging van het nieuwe NTC van Shell in Overhoeks.

Het voorzieningenniveau is van een middel-grote stadswijk. Er zijn geen bovenwijkse voorzieningen. Het betreft voorzieningen met een breed en gevarieerd draagvlak: gericht op werknemers van bedrijven en op bewoners van het gebied en omliggende buurten.

De planning van de gemeentelijke ontwikkeling is als volgt:

2008: Ridderspoorweg gereed.

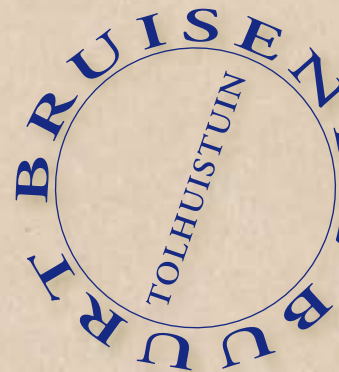
2008: start bouw bedrijfspanden.

2010: start bouw woningen op basis van een vigerend bestemmingsplan.

Vóór 2015: bouw van circa 2.000 woningen.

Meer informatie?

www.noordwaarts.nl

'Nu alleen nog een brug'

De bouw van de Noord/Zuidlijn en de ambities van stadsdeel Noord konden niet mooier samenvallen. Het stadsdeel staat bij de viering van zijn 25-jarige jubileum voor een ingrijpende metamorfose.

tekst **BERT STEINMETZ** foto's **MARK VAN DER ZOUW**

Als er geen Noord/Zuidlijn was gekomen, zou hier geen nieuw centrum worden gebouwd," zegt stadsdeelvoorzitter Rob Post, vanuit zijn werkkamer naar buiten wijzend. Daar wordt het (voorlopige) eindstation Buikslotermeerplein van de nieuwe metrolijn de komende tientallen jaren omgeven door het nieuwe hart van Noord, een groot complex van forse blokken woningen, winkels en kantoren. "Het wordt allemaal wat stedelijker, het wordt hoger en dichter bebouwd," beschrijft Post. "Dat centrum kan hier komen, omdat het ook een verkeersknooppunt wordt."

Dit soort ontwikkelingen, die door de bouw van de Noord/Zuidlijn worden aangejaagd, veroorzaakt bij het projectbureau naast het

Centraal Station wel eens bezorgde gezichten. "Het project wordt steeds breder," stelt Johan Bosch vast, die aan het hoofd staat van de totale bouw van de metrolijn.

"Er komt zo veel bij," legt hij uit, "dat het soms wel eens een bedreiging gaat vormen. Daardoor doen we langer over de hele klus, we bouwen meer dan aanvankelijk was afgesproken en dat kost dan weer meer mensen en meer geld." Als voorbeeld geeft hij het grote busstation dat wordt gebouwd bij het eindstation van de Noord/Zuidlijn. "Heel logisch," geeft Bosch toe, "daarvoor is het een prima plek. Maar het zat niet in onze begroting."

De werkzaamheden bij het Buikslotermeerplein zijn in volle gang. Het dijklichaam van de Nieuwe Leeuwarderweg is al afge-

De pont naar Noord zou volgens stadsdeelvoorzitter

graven. Er komt een nieuw viaduct, over de gehele lengte van het metrostation, waardoor de gebieden links en rechts van de Nieuwe Leeuwarderweg veel meer met elkaar worden verbonden.

Daar komt ook het nieuwe busstation, met een glazen overkapping. De Noord/Zuidlijn gaat voorlopig nog niet verder dan hier, maar geeft in elk geval een goede aansluiting op het busvervoer Noord-Holland in. Dat langere viaduct is mooi, maar Rob Post had veel meer gewild: "Dit was de ideale gelegenheid een einde te maken aan de vreselijke barrière die de Nieuwe Leeuwarderweg vormt. Wij wilden dat de Noord/Zuidlijn verdiept zou worden aangelegd, samen met de autoweg. Nu versterkt de metrolijn alleen maar de planologische misser die de

DE IJ-OEVER **IN** BEELD!

NIEUWE MOGELIJKHEDEN IN DE TOLHUISTUIN

In 2008 draagt Shell de Tolhuistuin over aan de gemeente Amsterdam. Welke functies de tuin en de gebouwen daarin dan krijgen is nog de vraag. Evert Verhagen, projectmanager voor de Tolhuistuin: 'Welke functies precies, dat willen we graag onderzoeken. Daarom hebben we het plan opgevat om vijf jaar lang te experimenteren met tijdelijke functies. In die periode krijgen initiatiefnemers de kans om een gebouw of deel van een gebouw in de Tolhuistuin te exploiteren. Naderhand kunnen we vaststellen wat het beste bij de Tolhuistuin past. Uitgangspunt is dat de tuin een ontmoetingsplek moet zijn. We gaan nu eerst vaststellen aan welke criteria de initiatieven moeten voldoen. Na de zomer brengen we een brochure over de Tolhuistuin uit met die criteria. Belangstellenden kunnen dan hun ideeën inbrengen'.

HEEL WAT MINDER ENERGIE AAN HET IJ

verkfuncties en voorzieningen en het nieuwe NTC van Shell. Het huidige en gemengd stedelijk woon-werkgebied. In dit nieuwe stedelijke gebied

de verwarming van de ruimtes.

Mooi detail is dat we bezig zijn met

centrum van Shell wordt in de loop van volgend jaar opgeleverd; dan verhuist Shell daarheen uit de gebouwen waar het bedrijf nu zit.

De befaamde toren wordt bestemd voor kantoren en bedrijfjes. Verbouwing tot woningen is helaas niet mogelijk, zegt Post met spijt in zijn stem. Maar hij hoopt wel op een restaurant bovenin de toren. "Daar kijk je onbelemmerd alle kanten op."

Naast de nieuwbouw van Shell is al goed te zien hoe langs het IJ grond wordt geplemp voor een nieuwe groene oever. "En dan gaat het snel," zegt Post. "Over drie jaar moeten

autoweg tussen de IJ-tunnel en de A10 is," stelt de stadsdeelvoorzitter teleurgesteld vast. "Zo blijft Noord in tweeën gespleten." Voor een deel krijgt Post wel zijn zin. In de richting van station Johan van Hasseltweg daalt de Noord/Zuidlijn steeds meer naar het maaiveld, om de diepte te kunnen bereiken voor de duik onder het IJ door. Ook de Nieuwe Leeuwarderweg wordt daar verlaagd.

"Hier werken we heel bijzonder samen," vertelt Johan Bosch. "De bouw van onze Noord/Zuidlijn en de verdiepte aanleg van de weg zijn zo met elkaar verknoopt, dat beide klussen door dezelfde aannemer worden gedaan. Die is door ons in de begroting aan boord genomen; het stadsdeel financiert dan wel de bouw van de damwanden."

Rob Post: "Die verdiepte aanleg stelt ons in de gelegenheid het Florapark aan de westkant en het Volewijkspark aan de oostkant samen te voegen tot één nieuw groengebied: het Noorderpark." Daarvoor worden ook twee nieuwe bruggen over het Noordhollandsch Kanaal gelegd.

'De grote misser van de Noord/Zuidlijn is dat bij de Sixhaven nog geen metrostation komt; er vlakbij komen duizenden nieuwe woningen.'

Een tweede gunstig gevolg is dat de Buiksloterdijk weer kan worden doorgetrokken tot de Nieuwendammerdijk. "Dan kun je over de hele oude Waterlandse Zeedijk dwars door Noord fietsen."

daar het nieuwe Filmmuseum en de eerste vijfhonderd woningen staan."

In totaal komen op het gebied Overhoek 2200 woningen; dan zijn we bijna tien jaar verder. Maar van de stadsdeelvoorzitter

Marco de Ruiter, MTV:

Tegen Amsterdammers die sceptisch zijn over Noord zou ik willen zeggen: kom eens kijken in het meest dynamische stadsdeel van Amsterdam en durf je vooroordelen los te laten!

Jean-Pierre Raes, G-SUS:

Amsterdam Noord is het Rotterdam van Amsterdam. Hier wordt nog gewoon hard gewerkt: handen-uit-de-mouwen-mentaliteit. En het is een gebied met veel potentie en vernieuwing.

Pim Hermeling, A-Film:

Amsterdam Noord is volop in beweging! Jaren geleden was ik in New York op bezoek bij een van Amerika's grootste onafhankelijke filmproducent, Miramax. Zij waren net verhuisd naar een afgelegen gebied in het zuid westen van Manhattan. Niemand zat daar, Miramax bouwde er naast hun kantoor een kleine bioscoop, een restaurant en een sportruimte. Inmiddels is Tribeca een van de meest populaire wijk van Manhattan.

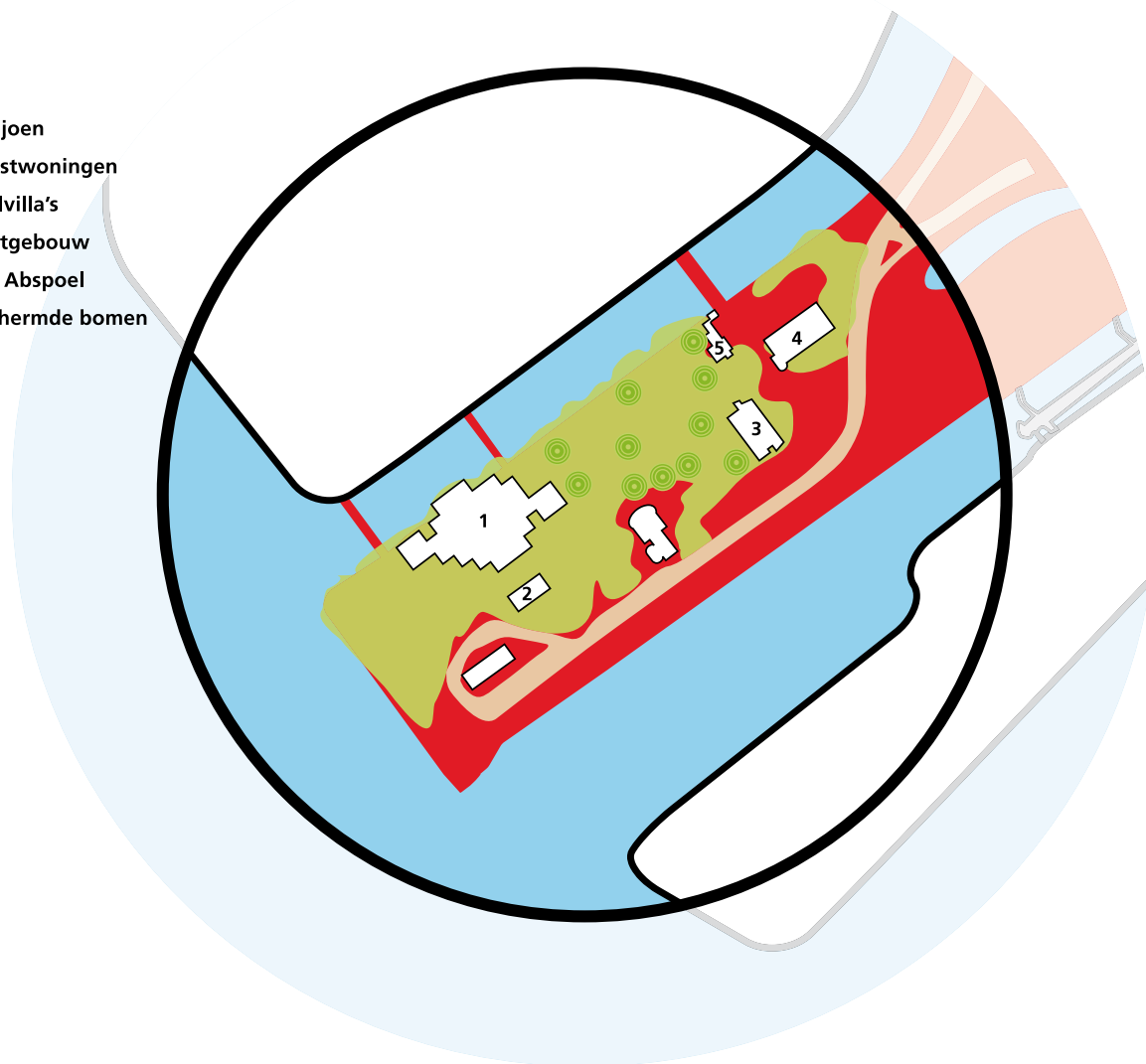
LOKATIE

LOKATIE

LOKATIE

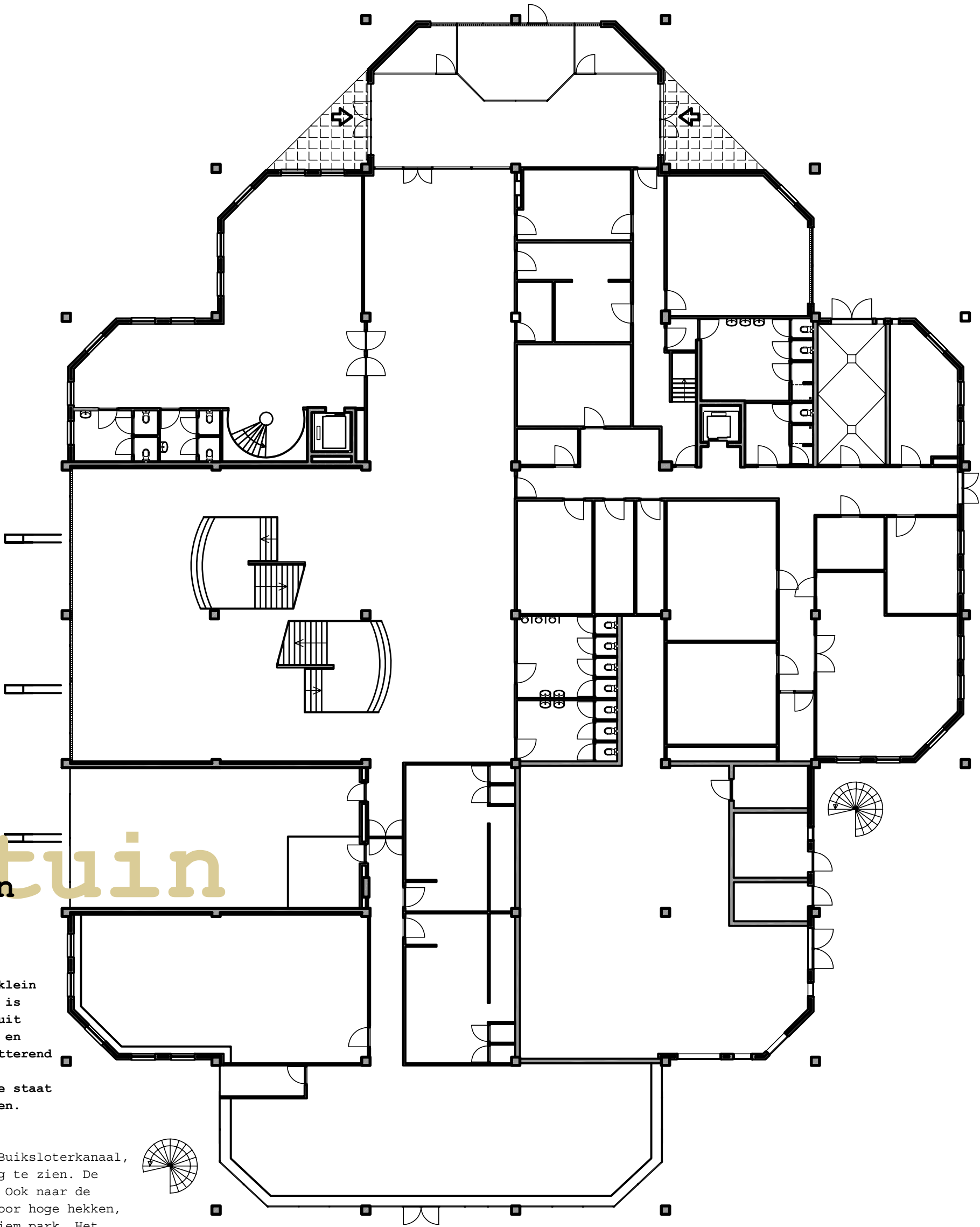
- 1 Paviljoen
- 2 Dienstwoningen
- 3 Staalvilla's
- 4 Poortgebouw
- 5 Villa Abspoel
- Beschermde bomen

Tuinzijde

Entree

Waterzijde

Tolhuistuin

De Tolhuistuin vandaag

Achter de hoge hekken van de Tolhuistuin ligt een klein park met weelderige bomen en struiken, dat omgeven is door vijf karakteristieke gebouwen: twee gebouwen uit de jaren dertig, twee villa's uit de jaren vijftig en een groot bedrijfsrestaurant uit 1976 met een schitterend uitzicht over het IJ. De gebouwen zijn door hun uiteenlopende formaten en functies en door de goede staat van onderhoud geschikt voor vele nieuwe bestemmingen.

Intiem park

De Tolhuistuin grenst over de hele lengte aan het Buiksloterkanaal, maar van dat water is in de huidige situatie weinig te zien. De hele oever is dichtbegroeid met bomen en struiken. Ook naar de Buiksloterweg toe is de tuin niet alleen omgeven door hoge hekken, maar ook door hoge struiken. Het is een klein, intiem park. Het gras is mooi, alleen onder de Gewone Vleugelnoot, vlakbij het terras van het restaurant, groeit het slecht. De bomen in de Tolhuistuin zijn uiteenlopende bijzondere soorten uit diverse landen. De meeste hebben een lange levensduur: de platanen, iepen, esdoorns, beuken en eiken die hier staan, kunnen wel honderd tot tweehonderd jaar oud worden. Dat het park met zorg is aangelegd, blijkt uit het feit dat er jonge en oude bomen door elkaar staan, zodat de continuïteit van een volle, rijke beplanting is gewaarborgd. Het park is niet groot, zo'n 130 meter lang en 50 tot 80 meter breed. Door het park slingert een wandelpad dat iedere keer weer een andere doorkijk door het groen biedt. Hier en daar loopt er een hoge heg langs het pad.

Het Paviljoen

Een opmerkelijk gebouw in de Tolhuistuin is het bedrijfsrestaurant aan de oever van het IJ, dat rond 1970 is ontworpen door Arthur Staal. Het gebouw is op poten gebouwd, een reeks aaneengeschaalde ruimten waardoor het niet massief oogt, hoewel het restaurant niet klein is. Het heeft twee verdiepingen met een totaal bruto vloeroppervlak van 4500 m². Aan de tuinkant steekt op de eerste verdieping een vierkante uitbouw op schuine palen uit het gebouw, die herinnert aan de beroemde oversteek van het Lautner-huis uit de jaren zestig. Aan de andere kant van het gebouw, naar het water toe, bevindt zich een zelfde oversteek. Gekantelde ramen en gebogen randen van grofkorrelig beton geven het goed onderhouden gebouw een markante jaren zestig-sfeer. Het dak bestaat uit platte en schuine daken die doen denken aan een verzameling grotere en kleinere tenten. Binnen komen deze vormen op de eerste verdieping terug als tentvormige plafonds, die wellicht geïnspireerd zijn door de reizen

Begane Grond
1:200

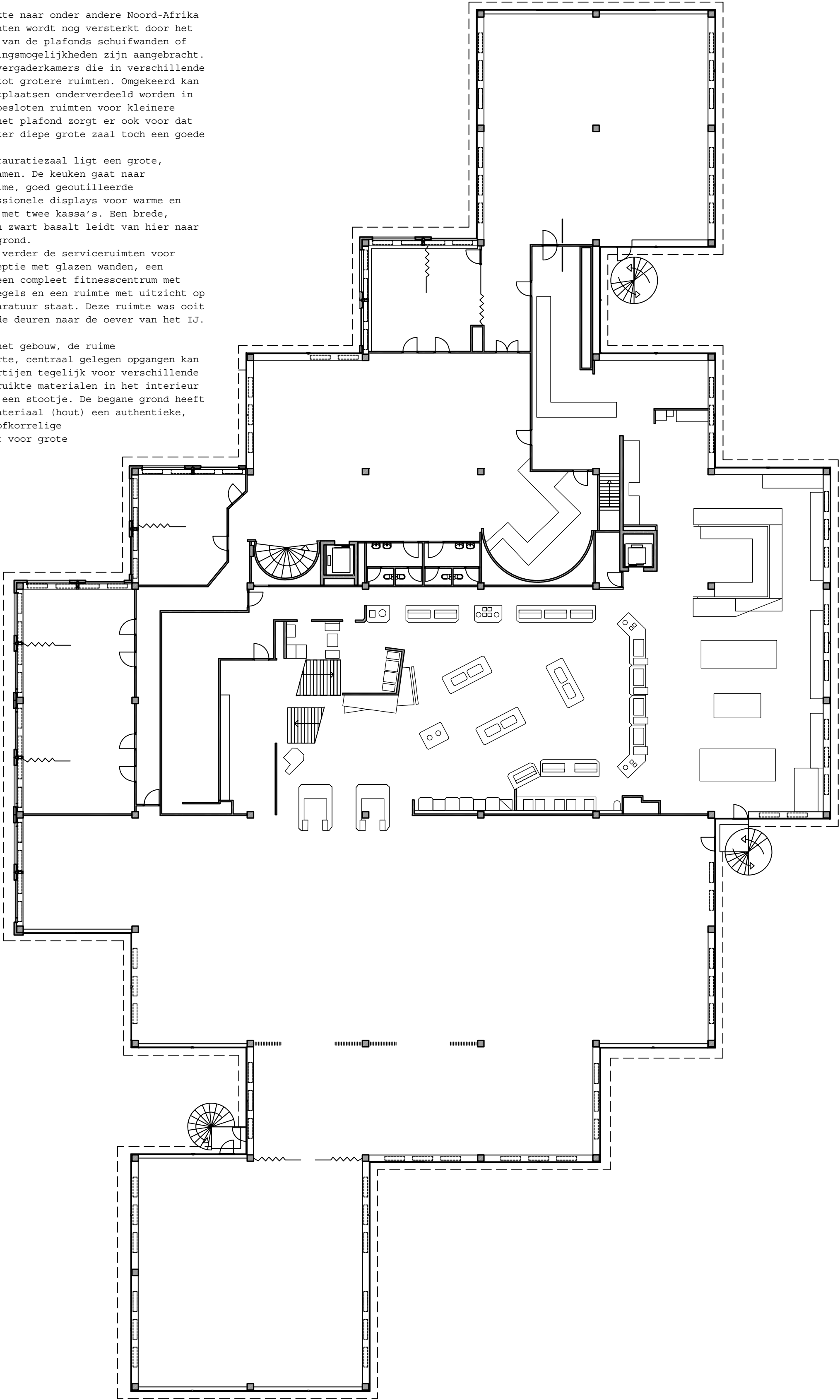

die Staal in de jaren dertig maakte naar onder andere Noord-Afrika en Egypte. De verwijzing naar tenten wordt nog versterkt door het feit dat er langs de lage randen van de plafonds schuifwanden of andersoortige flexibele afscheidingsmogelijkheden zijn aangebracht. Zo zijn er zes kleine lunch- of vergaderkamers die in verschillende combinaties worden samengevoegd tot grotere ruimten. Omgekeerd kan de grote eetzaal met ruim 400 zitplaatsen onderverdeeld worden in intieme, geheel of gedeeltelijk besloten ruimten voor kleinere groepen. De bijzondere vorm van het plafond zorgt er ook voor dat er in de 35 meter brede en 40 meter diepe grote zaal toch een goede akoestiek heerst.

Tussen de grote en de kleine restauratiezaal ligt een grote, professionele keuken met grote ramen. De keuken gaat naar de grote zaal toe over in een ruime, goed geoutilleerde zelfbedieningsuitgifte met professionele displays voor warme en koude maaltijden en een checkout met twee kassa's. Een brede, dubbele trap met mooie treden van zwart basalt leidt van hier naar de ruime entreehal op de begane grond.

Op de begane grond bevinden zich verder de serviceruimten voor het restaurant, maar ook een receptie met glazen wanden, een ruime garderobe, een kantoor en een compleet fitnesscentrum met kleedkamers, een gymzaal met spiegels en een ruimte met uitzicht op het water, waar nu de fitnessapparatuur staat. Deze ruimte was ooit een koffiebar en heeft openslaande deuren naar de oever van het IJ.

Door de modulaire structuur van het gebouw, de ruime circulatieruimten en de twee aparte, centraal gelegen opgangen kan dit gebouw door verschillende partijen tegelijk voor verschillende functies worden gebruikt. De gebruikte materialen in het interieur zijn functioneel en kunnen tegen een stootje. De begane grond heeft door toepassing van natuurlijk materiaal (hout) een authentieke, warme uitstraling. De grijze, grofkorrelige gietvloer is bij uitstek geschikt voor grote aantallen bezoekers!

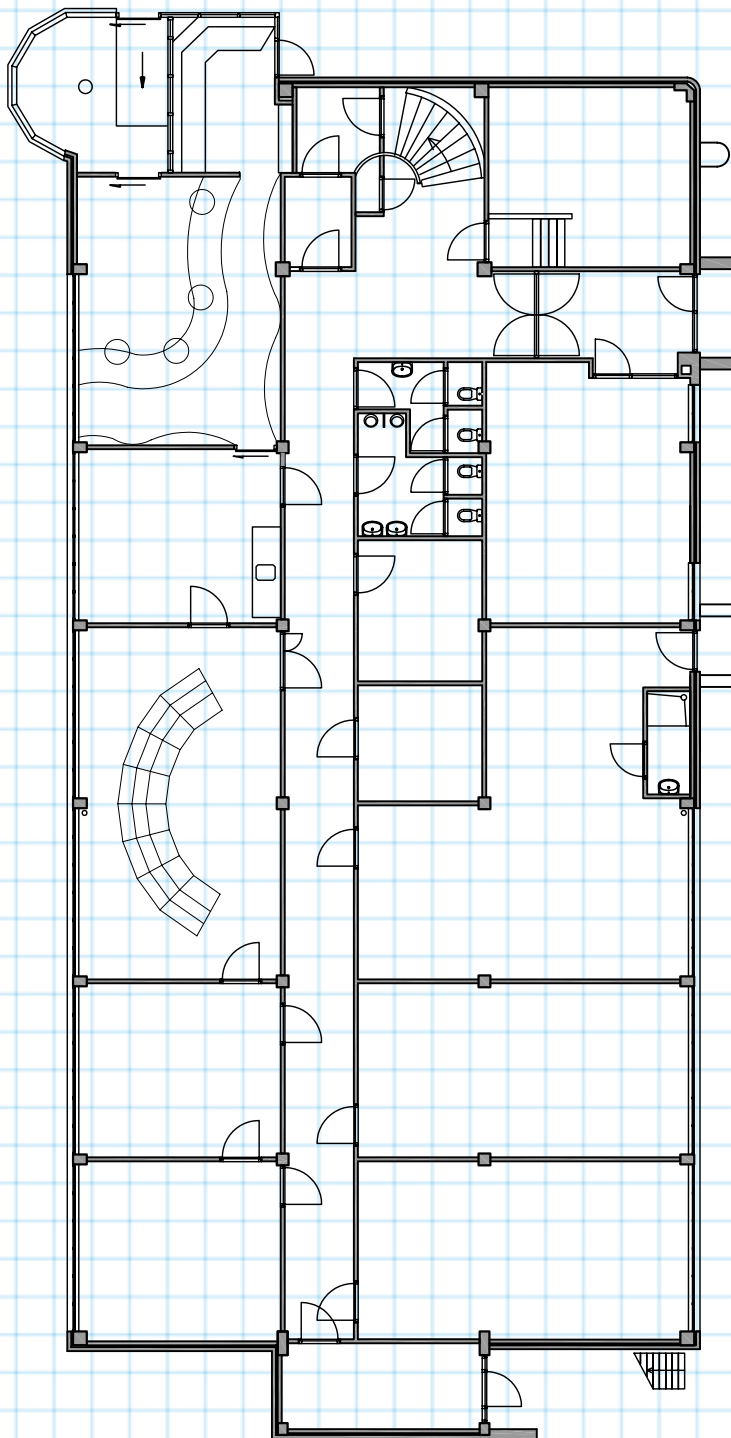
Eerste verdieping
1:200

Arthur Staal

Fascinatie voor de klassieken

Nadat hij de Prix de Rome had gewonnen maakte Arthur Staal (1907-1993) twee reizen: in 1936 door de landen rond de Middellandse Zee en in 1939 door het Midden-Oosten. Hij reisde op zijn motor en fotografeerde zijn indrukken met zijn Leica-camera. Hij legde niet alleen de klassieke en inheemse architectuur vast op de gevoelige plaat, maar ook verstilte landschappen, kunstschaten en het dagelijkse leven: de bewoners, hun gewoonten en gebruiken. De foto's tonen de blik van de architect en zijn fascinatie voor de klassieke en inheemse architectuur. Staal bezocht in 1939 in Egypte onder meer de piramides, de tempels in Karnak, Thebe en Luxor, en maakte een tocht over de Nijl naar Abu Simbel. Daarna trok hij door de Sinaïwoestijn naar Palestina en bezocht Jeruzalem, Bethlehem en Nazareth. Vervolgens reed hij naar Trans-Jordanië en verder naar Syrië, waar hij de ruïnes van Palmyra en Baalbek kon zien. Van daar reisde hij via Cyprus naar Griekenland, waar hij in 1936 al was geweest. Hij bekeek er de antieke architectuur in Athene, Corinthe en Delphi. Het Nederlands Architectuur instituut beschikt over het fotoarchief van Arthur Staal. Een overzicht van zijn foto's is op de website van het NAI te zien.

Het Poortgebouw

Aan de toekomstige toegangsweg naar de nieuwe woonwijk Overhoeks staat het Poortgebouw (1938). Het Poortgebouw werd ontworpen door de architect C.A. Abspoel, die tot de modernistische Architectengroep De 8 behoorde. Oorspronkelijk

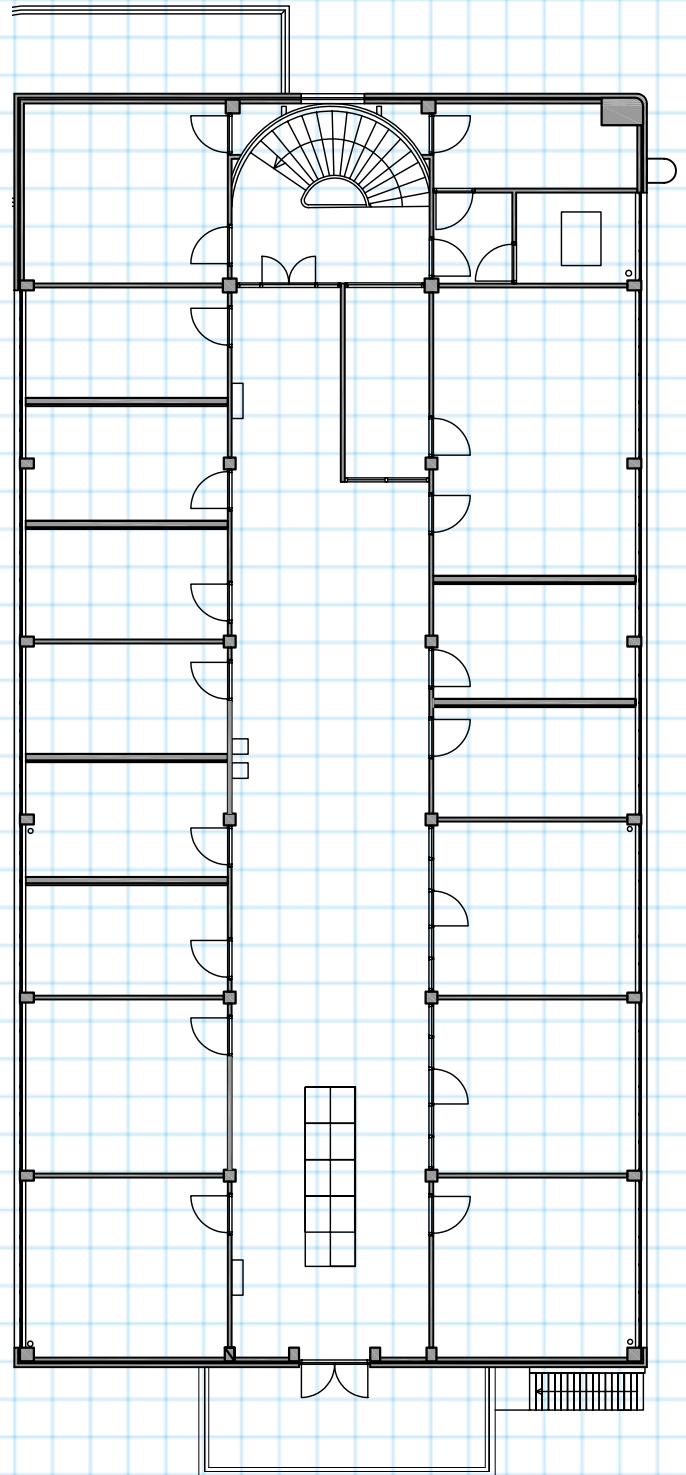
← was het Poortgebouw de kantine voor personeelsleden met een weksalaris. Nu is het een kantoorgebouw van twee verdiepingen met een totaal bruto vloeroppervlak van 1040 m². Op de begane grond heeft dit gebouw een beveiligde receptie, een tiental kantoorruimten en een eenvoudige toiletgroep. De kantoren liggen aan weerskanten van een smalle gang. Er is een vrij laag systeemplafond, een vloer van eenvoudige vinyl en de kantoren hebben grote ramen. De oorspronkelijk in stalen sponningen gevatte ramen zijn vervangen door moderne raamkozijnen met dubbel glas en voorzien van een lichte, neutrale zonwering. Een fraaie, brede, betonnen wenteltrap draait naar de eerste verdieping en komt uit in een voorportaal waar de originele tussendeuren van staal en glas behouden zijn gebleven. De tussendeuren leiden naar een lichte en hoge gang van 5 meter breed en 28 meter lang. Aan weerskanten van deze gang liggen vijftien ruime, lichte kantoren. Aan het eind van de gang leiden openslaande deuren naar een veranda met een trap, die beneden op de parkeerplaats uitkomt. De kantoorruimten variëren op de begane grond in

Begane grond

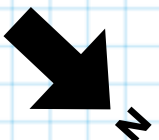
1:200

breedte van 5 tot 9 meter en in diepte van 5 tot 8 meter. Op de eerste verdieping zijn alle kantoren 3 à 4 meter breed en 5 meter diep. De tussenwanden zijn niet dragend.

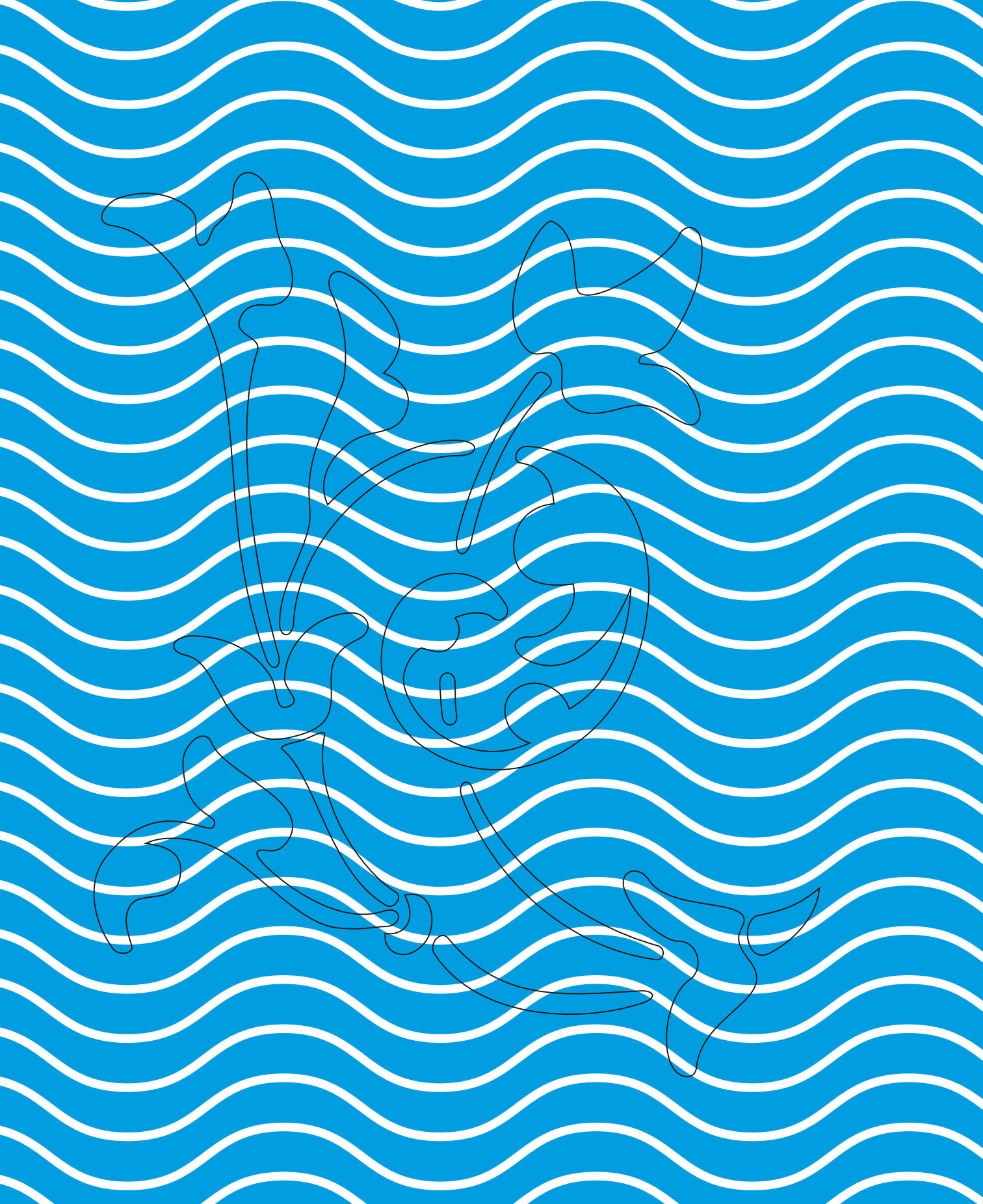
Het Poortgebouw komt pas in 2009 beschikbaar voor exploitatie.

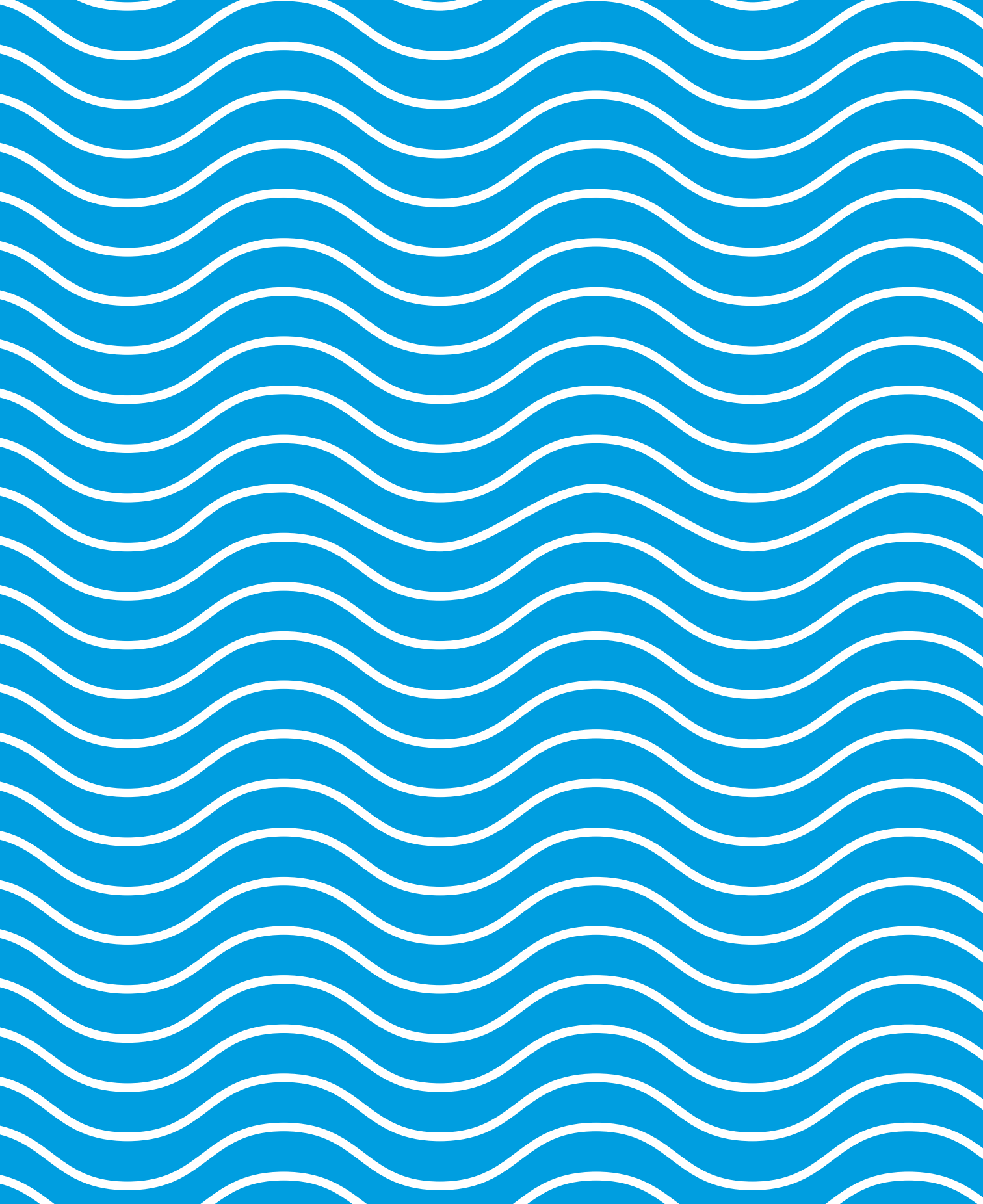
Eerste verdieping

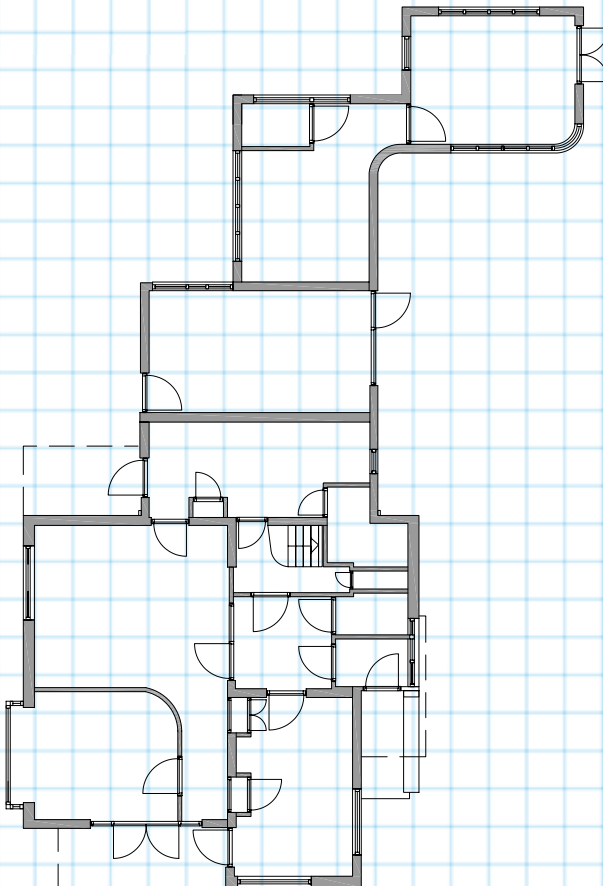

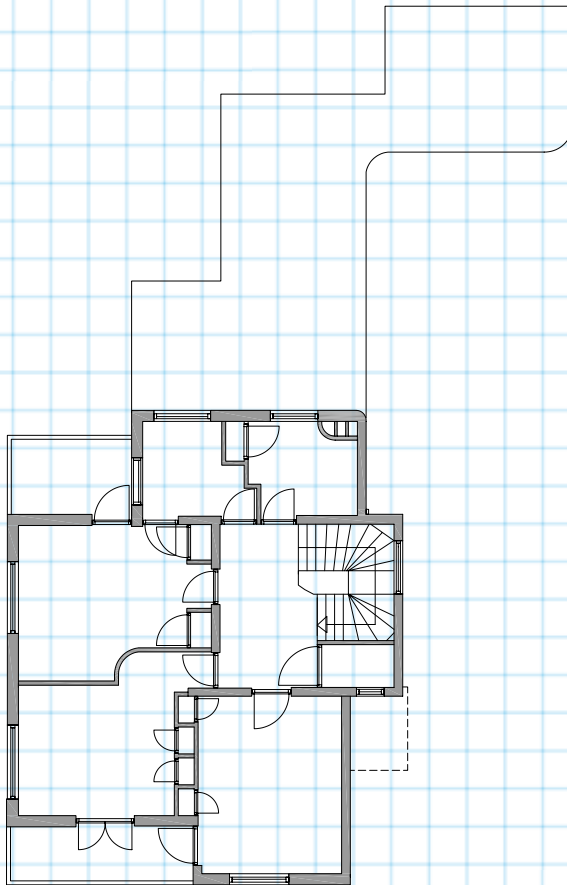
Villa Abspoel

De oorspronkelijke portierswoning, gelegen tegenover het Poortgebouw, werd ook in 1938 ontworpen door architect C.A. Abspoel. Abspoel was jarenlang de huisarchitect van Shell. Het gebouw werd later gebruikt als bankkantoor. Villa abspoel dankt haar bijzondere, strakke en toch speelse uitstraling aan een aantal vormkenmerken van de modernistische bouwstijl, zoals platte daken, grote ronde ramen en fraaie rondingen in de wit gestuukte wanden. Alles is nog vrijwel geheel intact: stalen ramen en deuren, hang- en sluitwerk en onderdelen als trapleuningen, vensterbanken, sloten en spionnetjes. Het heeft een bruto vloeroppervlak van 260 m²,

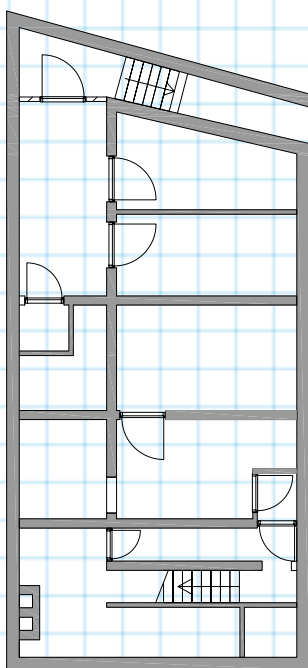
Begane grond
1:200

verdeeld over twee verdiepingen. Het woongedeelte bestaat uit een woonkamer, een studeerkamer, een keuken, vier slaapkamers, twee doucheruimten en drie toiletruimten. Daarnaast zijn er nog twee technische ruimten en twee opbergruimten, plus de brugloge waar het bankkantoor was gevestigd.

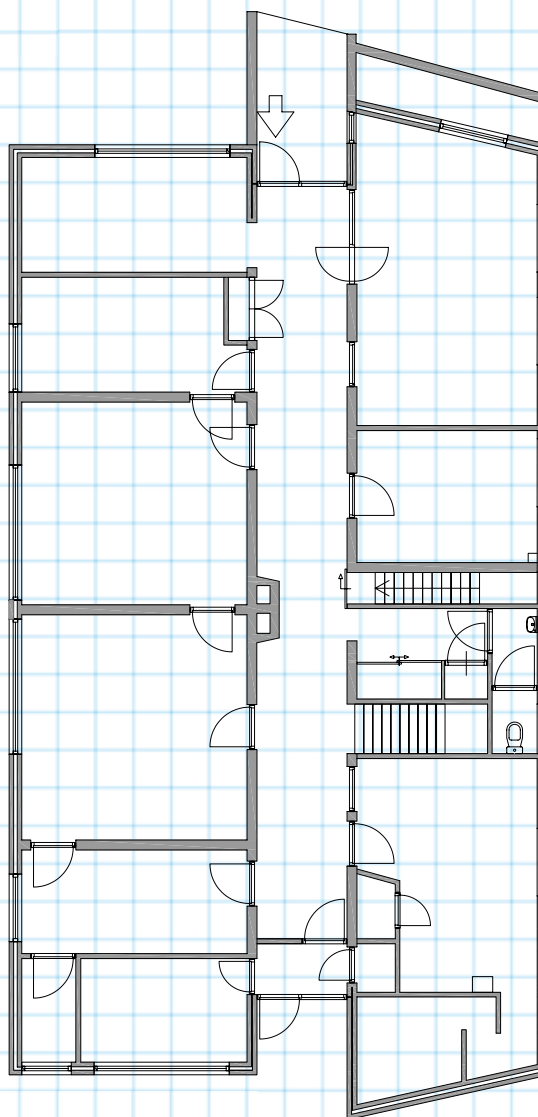

Eerste verdieping

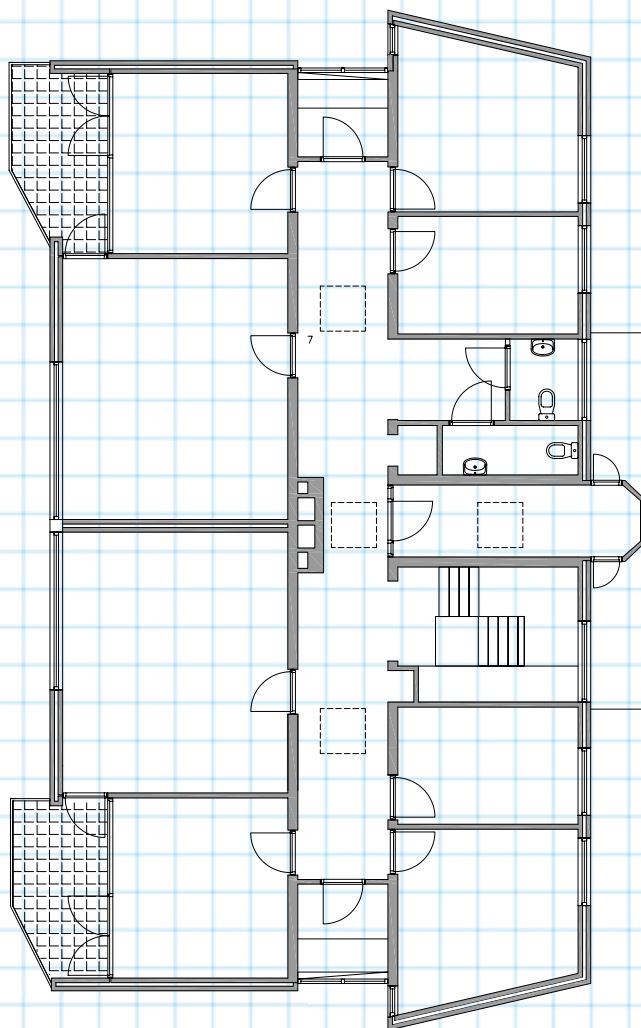
Kelder
1:200

Begane grond

De Staalvilla's

Aan de noordelijke kant van de Tolhuistuin staat midden in het groen een villa die medio jaren vijftig is ontworpen, vermoedelijk door de architect Arthur Staal. Deze villa was oorspronkelijk bedoeld als kantoor van de Geneeskundige Dienst van Shell. Later werd het gebruikt voor woningen. Het gebouw heeft een kelder en twee verdiepingen, het bruto vloeroppervlak is 530 m². In het gebouw bevindt zich een receptie en een laboratorium, vier behandelruimten en negen kantoorruimten, verder nog twee technische ruimten, vier opbergruimten, een doucheruimte en een toilet. Op de eerste verdieping zijn twee ruimten voorzien van balkons met een mooi uitzicht op de tuin. Het hele gebouw is goed verzorgd.

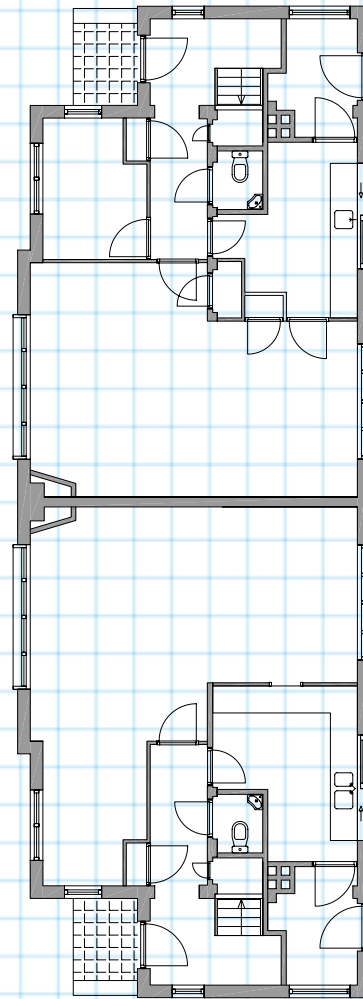

Eerste verdieping

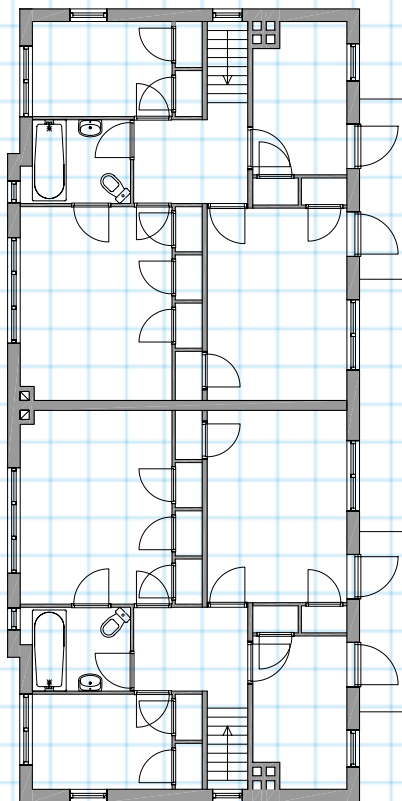

De Dienstwoningen

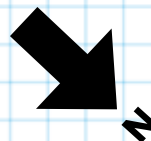
De twee dienstwoningen aan de Tolhuisstraat zijn gebouwd in de jaren vijftig. Het gebouw bestaat uit twee woningen die gespiegeld aan elkaar zijn. Het heeft altijd een woonbestemming gehad. Iedere dienstwoning heeft op de begane grond een woonkamer, een eetkamer, een keuken met bijkeuken, een studeerkamer en een toilet. Op de eerste verdieping van iedere woning bevinden zich twee grote en twee kleine slaapkamers met ingebouwde kasten en een badkamer met ligbad en toilet. Balkons op de eerste verdieping bieden wederom een mooi uitzicht over de Tolhuistuin. De totale oppervlakte van beide woningen is 260 m², verdeeld over twee verdiepingen.

Begane grond
1:200

Eerste verdieping

Architectengroep De 8

Tussen 1927 en 1942 was in Amsterdam Architectengroep De 8 actief. Tot de oprichters van De 8 behoorden onder andere architecten als Merkelbach, Duiker en Abspoel.

In hun startmanifest uit 1927 presenteerden de architecten van De 8 zich als internationaal georiënteerde, pragmatische functionalisten. Daarmee zetten zij zich af tegen hun voorgangers, de expressieve architecten van de Amsterdamse School. Men verweet hen 'parade architectuur voor slechte plattegronden' te bouwen.

Al gauw sloten andere architecten en ingenieurs zich bij De 8 aan. Men voelde zich aangetrokken door de mogelijkheden van het functionalistische bouwen.

Een van de belangrijkste onder hen was Cor van Eesteren, functionalist bij uitstek en van 1929 tot 1959 hoofd van de afdeling Stadsontwikkeling van de Dienst der Publieke Werken in Amsterdam.

Van Eesteren introduceerde stadsontwikkeling als belangrijk onderwerp bij De 8. In 1932 ging De 8 samenwerken met de Rotterdamse groep van moderne architecten De Opbouw. Zij startten samen het blad De 8 en Opbouw, wat een belangrijk forum werd voor deze nieuwe stroming binnen de architectuur in Nederland.

In 1932 splitste een groep architecten zich af van De 8 en Opbouw: Groep 32. Deze architecten waren van mening dat de functionalisten het bouwen te wetenschappelijk benaderden. Men pleitte voor wat meer schoonheid. Deze groep stond onder leiding van architect Arthur Staal. Staal vond dat de architect zich best wat meer mocht laten inspireren door de bouwkunst uit het verleden. Een bekend ander lid van deze Groep 32 was de Utrechtse architect Van Ravesteyn, die onder andere het Centraal Station in Rotterdam bouwde.

Bestemming Een concept voor de Tolhuistuin en proces

Bij de herontwikkeling van een bijzondere locatie als de Tolhuistuin is het van belang om aansluiting te zoeken bij de eigenschappen en kenmerken van het gebied. Die kwaliteiten zijn voor een deel opgeslagen in het verleden. Ze liggen verborgen in wat daar nog zichtbaar van over is en wat daarvan kan worden behouden. Het zijn ook de elementen die gevonden kunnen worden door de geschiedenis van het gebied te bestuderen.

Het is daarnaast essentieel dat de nieuwe bestemming optimaal gebruik maakt van de potentiële kwaliteiten die de omgeving te bieden heeft. Hoe ver die potentiële kwaliteiten reiken, dat is op dit moment (nog) niet te overzien.

Juist in de Tolhuistuin, met zijn centrale ligging tussen de stad en Noord, willen we de omstandigheden scheppen waarmee we de creatieve energie van mensen uit alle lagen van de bevolking naar boven kunnen brengen. Bij deze ontwikkeling gaat het om het creëren van een kwalitatief hoogwaardige en op tal van manieren bruikbare openbare en besloten ruimte, waar mensen elkaar tegen kunnen komen. Een ruimte waar mensen graag willen zijn, waar een markt voor samenwerking en nieuwe ideeën kan ontstaan en waar ook afwijkende projecten de ruimte kunnen vinden.

We gaan daarom voor deze periode op zoek naar exploitanten, naar mensen met initiatieven die optimale invulling willen geven aan de tijdelijke, experimentele bestemming van de gebouwen en het terrein. In deze aanpak willen we ook ruimte bieden aan tijdelijke activiteiten. Van de diverse experimenten kunnen we immers leren wat de ideale bestemming van de tuin met de gebouwen kan worden. Juist bij het vinden van een tijdelijke experimentele bestemming is het van belang het proces zo goed mogelijk te organiseren. In dit deel van het werkboek worden de spelers, de regels, de selectiecriteria en de andere onderdelen van het proces beschreven.

Caroline Bos: 'Ik denk dat het waardevol is als we zouden nadenken over wie we willen bereiken: de nieuwe, meer welgestelde en ontwikkelde bewoners, of de bezoekers (waaronder ook buitenlandse toeristen) of juist de oorspronkelijke bevolking van Noord.'

A man with a beard and glasses, wearing a dark suit and tie, is seated at a table. He is looking towards the camera. On the table in front of him are two glasses, one containing a light-colored beverage and the other a red beverage. There are also some papers or documents on the table. The background is slightly blurred, showing what appears to be a window or a doorway.

De Tolhuistuin is een unieke kans voor een overdekt cultureel plein, hoogwaardig en voor iedereen toegankelijk.

Wie gaat waar over?

De eindverantwoordelijkheid voor de gehele procedure ligt bij de gemeente Amsterdam. Het Tolhuistuin project is een onderdeel van het project Noordwaarts.

Bestuur

De bestuurlijke verantwoordelijkheid ligt bij het samenwerkingsverband tussen de centrale stad en het stadsdeel Noord. Deze samenwerking vindt plaats in het BON, het Bestuurlijk Overleg Noord.

Het BON bestaat bestuurlijk gezien uit:

- De wethouder Ruimtelijke Ordening en Grondzaken van de Centrale Stad, Maarten van Poelgeest;
- De portefeuillehouder Ruimtelijke Ordening van het stadsdeel Amsterdam Noord, Kees Diepenveen;
- De voorzitter van het stadsdeel Amsterdam Noord, Rob Post.

Expertgroep

Er is een expertgroep ingesteld. De expertgroep staat onder voorzitterschap van Felix Rottenberg. In deze expertgroep zijn mensen uitgenodigd met een flinke staat van dienst op het gebied van cultuur en gebouwen in Amsterdam. De expertgroep heeft de criteria vastgesteld waaraan de plannen voor een tijdelijke invulling van de Tolhuistuin zullen moeten voldoen. De expertgroep heeft daarnaast geadviseerd over het proces. De expertgroep zal de plannen gaan beoordelen en zal uiteindelijk een voorstel doen aan het BON (het Bestuurlijk Overleg Noord) over de keuze van het uit te voeren plan.

De samenstelling van deze expertgroep is:

- Roberto Payer (directeur van het Hilton hotel)
- José Rozenbroek (hoofdredacteur RED)
- Paul Spies (directeur bureau D'ARTS)
- Milène Hoving (Café Restaurant Amsterdam en Café Restaurant Dauphine)
- Caroline Bos (UN Studio)
- Gijs van der Ham (conservator Rijksmuseum, historicus)
- Willem Diepraam (fotograaf)

Projectbureau

Het projectbureau Tolhuistuin is verantwoordelijk voor de uitwerking en de voortgang van het proces. Het projectteam bestaat uit:

- Evert Verhagen - procesmanager
- Rombout Hoogendoorn - assistent
- Nathalie de Reus - communicatie adviseur

Roberto Payer

'Elk seizoen iets anders doen. Bezoekers blijvend verrassen. Ik zie het helemaal voor me. 's Zomers een spannende beeldentuin. In de winter een driedimensionale licht-tentoonstelling, gebaseerd op Arte Technologica en in het voorjaar een soort (chique) Chelsea Flowershow..'

A man with dark hair, wearing a red and white checkered shirt, is sitting on a dark-colored sofa. He is looking down at a newspaper or magazine he is holding in his hands. The background is a plain, light-colored wall. The text is overlaid on the lower left portion of the image.

Milene Hoving
Mijn vraag is: waar blijven onze Turken en Marokkanen? Ik weet het: die eten WEL in een visrestaurant. Elke keer denk ik: vis verbreedert. Zo iets is er niet in Amsterdam. En dat aan het water.⁹

Wat is de vraag?

De Tolhuistuin moet een tijdelijke invulling krijgen. De vraag is welke invulling het meest geschikt is. Met deze aanpak wordt aan één of meerdere ondernemers de kans geboden om de gebouwen in de Tolhuistuin gedurende vijf jaar te exploiteren. Om goede, originele initiatieven te vinden, wordt er in eerste instantie zo breed mogelijk geworven. Ondernemers worden gestimuleerd om een voorstel in te dienen voor de invulling van één of meerdere gebouwen in de Tolhuistuin.

We willen bij voorkeur totaalplannen zien waarbij een bestemming wordt toegekend aan alle gebouwen in de Tolhuistuin. Daarbij dient ook het gebruik van de tuin in beschouwing genomen te worden.

De initiatiefnemers worden ook in de gelegenheid gesteld om plannen in te dienen voor afzonderlijke gebouwen of zelfs voor onderdelen van een gebouw (het Paviljoen). Op deze manier krijgen ook kleinere ondernemers en kleinere initiatieven een kans. Daarnaast openen we de mogelijkheid om plannen in te dienen voor een (terugkerende) activiteit, die kan plaatsvinden in één van de gebouwen en/of in de tuin.

De expertgroep heeft zelf ook een plan ontwikkeld: het Middellandse Zee concept genoemd. Dit plan kan helpen bij de gedachtevorming rond het project. Het concept staat in de bijlage van dit boek.

Plannen kunnen dus in verschillende disciplines worden ingebracht:

- 1 Een totaalconcept waarin alle gebouwen een functie hebben en waarin bij voorkeur ook een voorstel is opgenomen voor het gebruik en de rol van de tuin.
- 2 Een plan voor een enkel gebouw of een onderdeel hiervan.
- 3 Een plan voor een (terugkerende) activiteit in een gebouw en/of in de tuin.

RWER

RWER

DOOR

POWER

DOOR

POWER

DOOR

BOOK REVIEW

TWENTY DOOR

DOOR RWER

TWENTY DOOR

DOOR RWER

TWENTY DOOR

BOOK REVIEW

POWER DOOR

DOON RIVER

POWER DOOR

DOOR POWER

POWER DOOR

DOOR DOWN

POWER DOOR

DOOR DOWN

POWER DOOR

DOOR DIVERS

DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT
DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT

DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWE
DIERKE DOORWIERKE DOORWIERKE DOORWIERKE DOORWIERKE DOORWIERKE DOORWIERKE

DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT
DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT

DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWERKT DOORWE

Wat zijn de selectiecriteria?

Het selectieproces

Uit de ingezonden plannen moet een keuze gemaakt worden. Dit gebeurt aan de hand van vooraf opgestelde regels. Dat zijn in de eerste plaats de randvoorwaarden waaraan elk plan moet voldoen. Daarnaast zijn er de selectiecriteria die aangeven waar bij de selectie vooral op zal worden gelet.

Randvoorwaarden

Aan de volgende randvoorwaarden moeten alle plannen voldoen:

- Het leveren van de gevraagde inschrijvingsstukken;
- Het maken van een plan en een exploitatie voor maximaal vijf jaar;
- Behoud van de tuin (geen bomenkap e.d.) en de gebouwen.

Selectiecriteria

Aan de hand van de selectiecriteria worden de ingediende plannen met elkaar vergeleken en worden uiteindelijk plannen geselecteerd om uitgevoerd te worden.

De criteria waarop geselecteerd zal gaan worden zijn:

- 1 De mate waarin de Tolhuistuin een functie krijgt voor zowel Amsterdam-Noord als de rest van Amsterdam, evenals de mate waarin Amsterdam-Noord en de rest van Amsterdam door het voorgestelde plan met elkaar verbonden.
- 2 De mate waarin een concept of een plan betrekking heeft op de gehele Tolhuistuin (dus op alle gebouwen en de tuin).
- 3 De mate waarin het plan haalbaar is, zowel technisch, juridisch als financieel. Hiertoe dient een exploitatiebegroting volgens voorgeschreven model ingediend te worden over de volledige looptijd van het plan.
- 4 De mate waarin culturele functies ingepast worden.
- 5 De mate waarin functies in het plan opgenomen zijn die momenteel nog niet aanwezig zijn in Amsterdam.

Hoe kunt u plannen indienen?

Plannen kunnen worden ingediend door ze in te voeren op het interactieve deel van de website www.tolhuistuin.nl. Dit interactieve deel van de website zal vanaf 13 januari 2007 beschikbaar zijn.

Voorafgaand aan de publicatie van dit werkboek werd al het informatieve gedeelte van de website openbaar gemaakt. Deze kennis dient om alle belangstellenden van dezelfde informatie te voorzien. Het staat alle indieners vanzelfsprekend vrij om zelf aanvullend onderzoek te doen.

Er wordt een open dag georganiseerd, er worden spreekuren georganiseerd en er komt een helplijn voor het invoeren van het plan. Ook kunnen vragen worden gesteld via info@tolhuistuin.nl. Voor de medewerkers van het project Tolhuistuin, van het Projectbureau Noordwaarts evenals voor de leden van de expertgroep is het niet mogelijk om inhoudelijke vragen van deelnemers (telefonisch dan wel direct) te beantwoorden, anders dan tijdens de open dag.

Indieners betalen een inschrijfgeld van € 50,- om aan de selectieprocedure mee te kunnen doen.

Potentiële indieners maken zichzelf kenbaar bij het projectbureau Tolhuistuin door via de website hun gegevens in te vullen en € 50,- over te maken op het gironummer van het project Tolhuistuin.

Na ontvangst van het geld wordt het werkboek opgestuurd en krijgt de potentiële indiener een bevestiging van deelname.

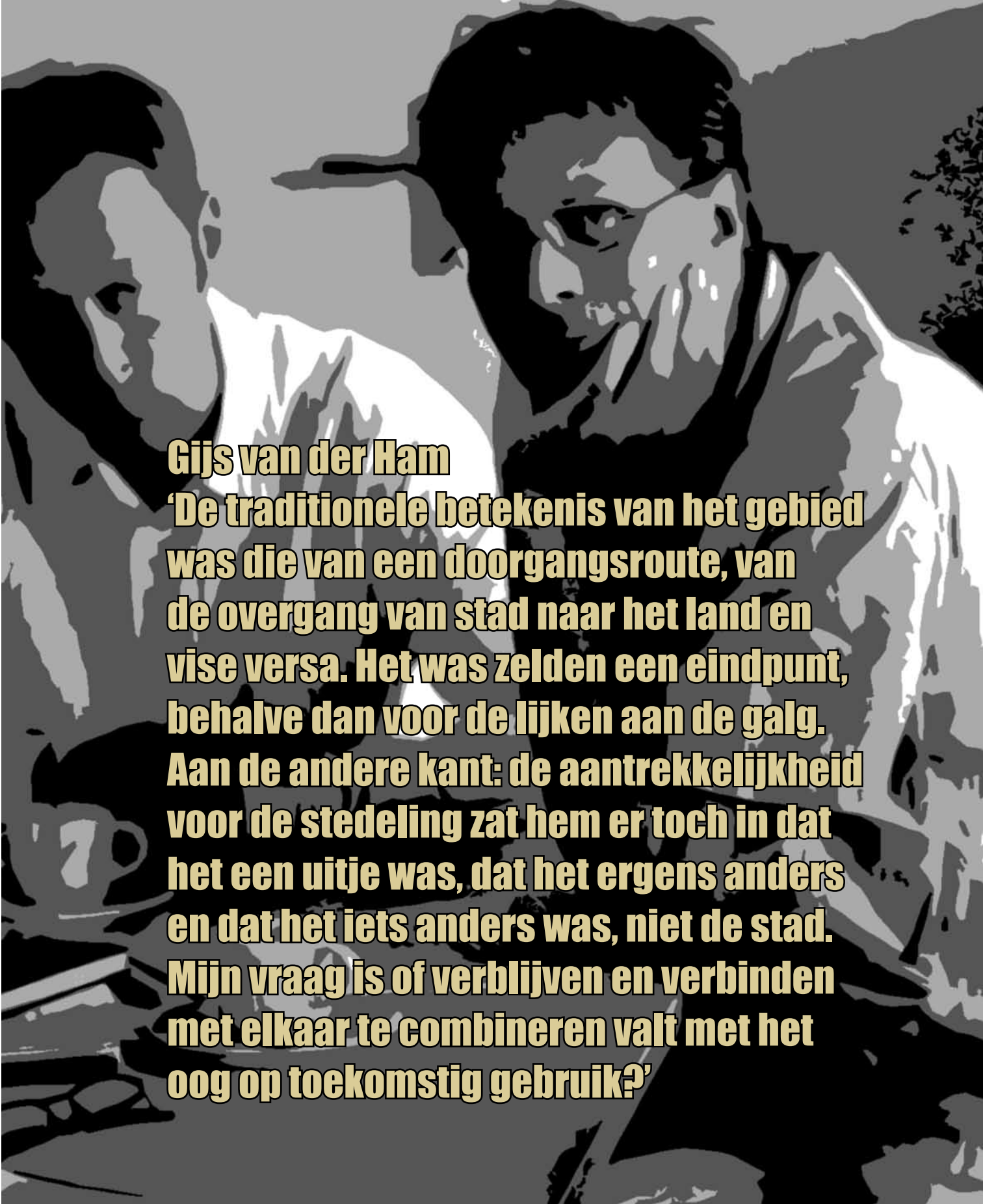
Het werkboek zal ook op verschillende verkooppunten en in enkele boekhandels te koop zijn. De verkoopadressen worden op de website bekend gemaakt. Ook daar kost het werkboek € 50. Alleen aanmeldingen en betalingen van potentiële indieners via de website geven de mogelijkheid tot deelname.

Op 13 januari 2007 wordt een open dag georganiseerd op de Tolhuistuin. Alle gebouwen en de tuin zijn dan te bezichtigen. Er kunnen dan ook vragen worden gesteld. Iedereen die zich voorafgaand aan deze datum via de website bij ons heeft aangemeld kan deelnemen aan deze open dag.

Het interactieve gedeelte van de website waarop plannen kunnen worden ingediend zal beschikbaar zijn vanaf 13 januari 2007. Alleen plannen die ingediend zijn via de interactieve website van het projectbureau Tolhuistuin komen in aanmerking voor beoordeling. Er worden geen schriftelijke plannen in ontvangst genomen.

Transparantie

Van alle ingediende plannen wordt een deel openbaar gemaakt en is een ander deel besloten. Indieners dienen er rekening mee te houden dat de algemene omschrijving van hun plan samen met de naam van de indiener en de antwoorden op een aantal vragen worden gepubliceerd op de website. Op de interactieve website zal ondubbelzinnig

Gijs van der Ham

‘De traditionele betekenis van het gebied was die van een doorgangsroute, van de overgang van stad naar het land en vise versa. Het was zelden een eindpunt, behalve dan voor de lijken aan de galg. Aan de andere kant: de aantrekkelijkheid voor de stedeling zat hem er toch in dat het een uitje was, dat het ergens anders en dat het iets anders was, niet de stad. Mijn vraag is of verblijven en verbinden met elkaar te combineren valt met het oog op toekomstig gebruik?’

José Rozenbroek

‘Laten we gewoon bekijken waar behoefte aan is, waar we een niche zien in het aanbod van culturele projecten. Maar als ik dan toch iets mag roepen: ik vind in de Tolhuistuin vooralsnog de grootste aantrekkingskracht hebben, bomen, groen en gras in een mooi verband.’

duidelijk worden gemaakt wat het openbare gedeelte is en wat het vertrouwelijk deel is. Financiële informatie zal niet worden openbaar gemaakt.

Gegevens van de organisatie

Alle plannen worden ingediend door een rechtspersoon. Dit zal in de meeste gevallen een organisatie zijn. Het begrip organisatie wordt door ons breed gedefinieerd. De organisatie heeft een penvoerder. De plannen dienen te worden ingediend door degene die zelf ook de exploitant of de uitvoerder van de plannen is. Verworven rechten kunnen in een later stadium niet worden doorverkocht of doorgesluisd aan anderen.

Het proces van indienen begint met de registratie van de gegevens van de indienende organisatie en de penvoerder.

De kern van het plan

Nadat de gegevens van de indienende organisatie zijn ingevoerd kan worden over gegaan tot het invullen van het plan.

De te beantwoorden vragen zijn verdeeld in drie hoofdstukken:

- Inhoudelijk;
- Financieel;
- Planmatig.

De indiener moet eerst een aantal verplichte velden invullen, zoals:

- De titel van het plan.
- Een compacte omschrijving van het plan in maximaal 200 woorden.

Er zal daarna specifiek gevraagd worden naar de wijze waarop de indiener omgaat met de opgestelde criteria.

In het financiële gedeelte zal van de indiener een exploitatiebegroting gevraagd worden naar een van te voren door het projectbureau opgesteld model.

In het planningsgedeelte zal aan de indiener gevraagd worden aan te geven welke de te volgen stappen zijn op weg naar de realisatie van het project.

Hoe verloopt het selectieproces?

Het selectieproces wordt uitgevoerd in meerdere rondes.

Ronde 1

In de eerste ronde beoordeelt de projectgroep Tolhuistuin of de ingediende plannen voldoen aan de randvoorwaarden. Plannen die hieraan niet voldoen, vallen meteen af.

Ronde 2

In de tweede ronde maakt de jury een voorselectie. De jury bestaat uit de leden van de expertgroep. Afhankelijk van de kwantiteit en de kwaliteit van de ingediende plannen, bestaat de selectie uit ongeveer tien tot twintig plannen.

Ronde 3

In de derde ronde wordt een doelgroepenonderzoek ingebouwd. Hier legt de jury de voorgeselecteerde plannen voor aan de beoogde gebruikers en/of aan bewoners en bedrijven. Doel hiervan is te toetsen in hoeverre er belangstelling bestaat voor het initiatief.

Ronde 4

In de vierde ronde stelt de jury zijn definitieve advies op. De jury geeft hierbij aan welk plan of welke combinatie van plannen gehonoreerd zouden moeten worden.

Ronde 5

In de vijfde ronde beslist het Bestuurlijke Overleg Noordwaarts welke plannen gerealiseerd mogen worden.

Wat moet u nog meer weten?

Contractvorm

De gebouwen worden verhuurd. Dit betekent dat de gemeente Amsterdam een of meerdere huurcontracten zal afsluiten.

Bij voorkeur is dat een huurcontract met één partij die alle verantwoordelijkheid voor de tijdelijke invulling van de Tolhuistuin op zich gaat nemen. Aan de hurende partij zullen strikte voorwaarden worden gesteld.

Er is sprake van een tijdelijke invulling voor maximaal vijf jaar. Dit betekent dat voor elk af te sluiten huurcontract geldt dat het vooraf aan de Kantonrechter zal worden overlegd.

De keuken en inrichting

De gebouwen worden door Shell leeg aan ons overgedragen en verkeren in een goede tot uitstekende staat van onderhoud. Er zijn onderhoudsrapporten beschikbaar. Alles wat nagelvast in de gebouwen zit blijft er in achter.

Alle investeringen die in de gebouwen dienen plaats te vinden om ze geschikt te maken voor het gebruik van de hurende partij dienen door de huurder zelf gedaan te worden.

Elke verbouwing en elke aanpassing aan de gebouwen kan alleen met de toestemming van de verhuurder plaatsvinden. Als de structuur van het gebouw dit toelaat wordt de toestemming verleend.

Het Shellgebouw heeft een enorme keuken. Deze is door ons geïnventariseerd. De keuken kan gebruikt worden. Veel kookapparatuur werkt echter op stoom. De stoomvoorziening zal na overdracht van Shell aan de gemeente niet meer beschikbaar zijn. Er dienen dus in de keuken aanpassingen plaats te vinden.

Beheer

Het is van groot belang dat er tijdens de vijf jaar van het tijdelijke gebruik een goed beheer van de gebouwen en de tuin plaatsvindt. Er zullen daarom beheerkosten gemaakt moeten worden en er zal waarschijnlijk ook sprake zijn van bewaking op bepaalde tijden. Ook zal de tuin onderhouden moeten worden. Deze kosten zijn in de huurprijs opgenomen.

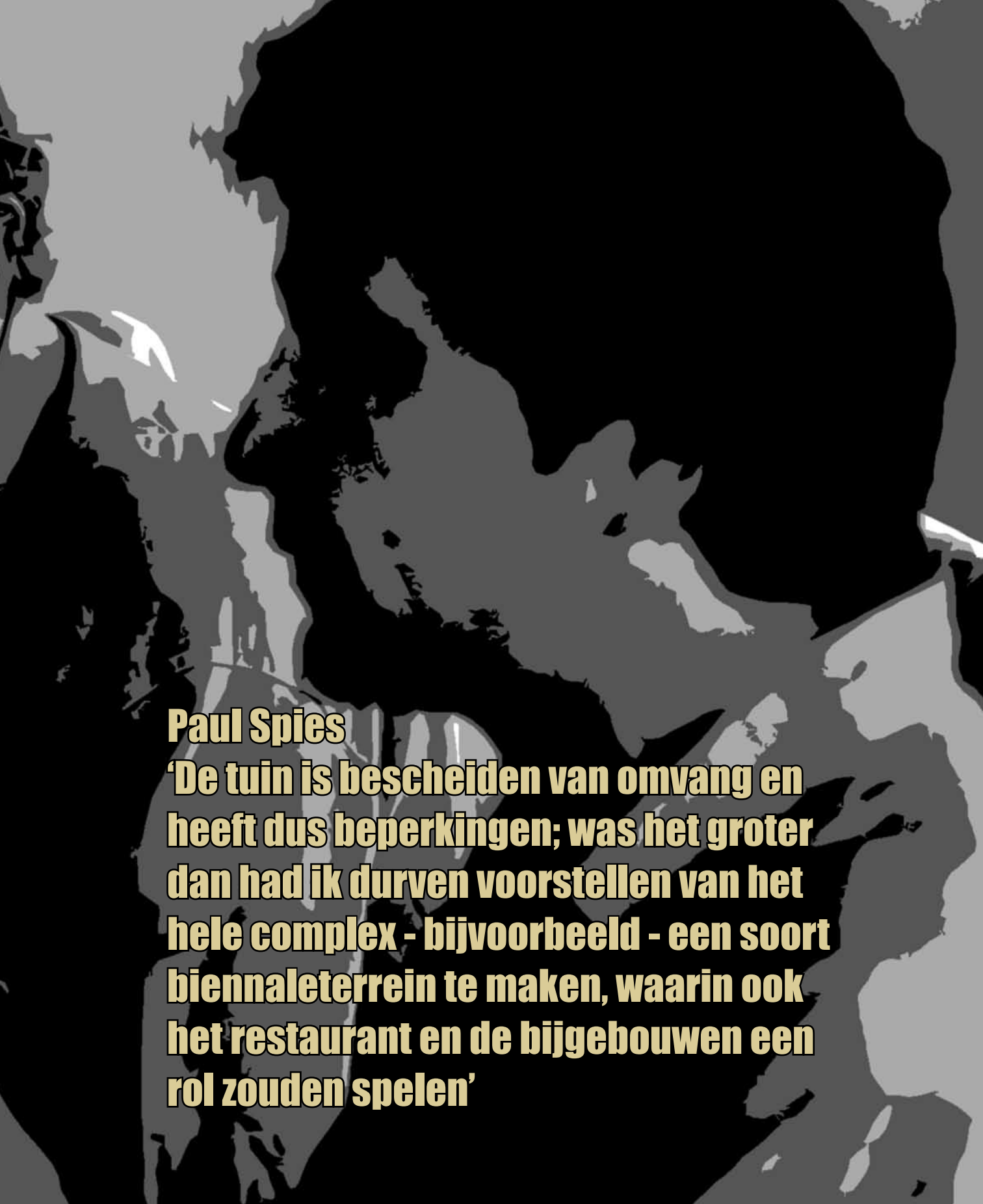
Openbare diensten

De huurder zal zelf contracten af moeten sluiten voor water, elektriciteit en gas.

Financieel, de huurprijs

De huurder gaat huur betalen. In het plan doet de initiatiefnemer ons daarvoor een voorstel. Omdat het om een tijdelijke invulling gaat en we vooral interessante plannen willen zien hebben we een gemiddelde minimale huurprijs per vierkante meter berekend. Dit betekent dat er met een relatief lage huur gewerkt kan worden. De gebouwen zijn echter niet gratis. Functies die in de gebouwen ondergebracht worden die elders voor vergelijkbare periodes onder

Paul Spies

‘De tuin is bescheiden van omvang en heeft dus beperkingen; was het groter dan had ik durven voorstellen van het hele complex - bijvoorbeeld - een soort biennaletterrein te maken, waarin ook het restaurant en de bijgebouwen een rol zouden spelen’

vergelijkbare omstandigheden veel meer huur opbrengen zullen ook hier tot een normaal huurniveau opgetrokken moeten worden. Daardoor ontstaat de ruimte om op andere plekken en in bepaalde periodes met invullingen te experimenteren. Door de relatief lage huur wordt ook de beperkte duur van het contract gecompenseerd, al is een periode van vijf jaar in het normale verkeer een normale huurperiode. Voorafgaand aan het afsluiten van een huurcontract zullen er met de initiatiefnemer afspraken gemaakt moeten worden over de volgende onderwerpen:

- Het onderhoud van de tuin. Deze is in de huurprijs opgenomen.
- De andere beheers- en bewakingskosten. Deze maken ook deel uit van de huurprijs.
- Verzekeringen en belastingen. Deze dienen door de huurder zelf betaald te worden.

Wij hanteren een minimaal gemiddeld huurbedrag van € 45 per vierkante meter BVO. Hierin zijn bewakingskosten en het onderhoud van de tuin opgenomen. We gaan hierbij uit van 6500 vierkante meter BVO totaal. Initiatiefnemers dienen zich ervan bewust te zijn dat het Poortgebouw pas in 2009 beschikbaar komt.

Per gebouw zullen wij vragen naar een huurbedrag per vierkante meter. Dit zijn de vierkante meters bruto vloeroppervlak. Ook zullen wij vragen naar de geschatte investeringskosten per gebouw. Alle door ons gevraagde bedragen zijn exclusief BTW.

Als in de onderbouwing van het plan wordt verwezen naar nog aan te vragen subsidies zullen deze bij de beoordeling als niet relevant worden beschouwd. Ook zal de in de exploitatieopzet genoemde te verwachten opbrengst van de horeca kritisch worden benaderd.

Vergunningen

Voor alle plannen dient de in Amsterdam normale vergunningprocedure doorlopen te worden.

Bestemmingsplan

Op 18 oktober 2006 is het bestemmingsplan Overhoeks vastgesteld door de gemeenteraad van Amsterdam. De gebouwen in de Tolhuistuin hebben in dit bestemmingsplan de bestemming "gemengde functies" gekregen. Dit betekent dat er in de gebouwen gevestigd mogen worden:

- kantoren
- woningen
- bedrijven
- horeca II, III en IV
- consumentverzorgende dienstverlening
- culturele voorzieningen
- nutsvoorzieningen
- openbare ruimte
- tuinen en erven
- ondergrondse infrastructurele voorzieningen

Waarbij onder de verschillende types horeca wordt verstaan:
Horeca II: nachtzaken (o.a dancings, discotheken, societeiten)
Horeca III: cafés (waaronder o.a. ook bars en eetcafés)
Horeca IV: restaurants (waaronder o.a. ook koffiehuisen en lunchrooms)
Dit betekent dus ook dat automatieken, snackbars en fastfood-restaurants die onder Horeca I vallen derhalve conform dit bestemmingsplan niet toegestaan zijn.

De tuin zelf valt onder O3: Openbare ruimte en groen. Dit heeft als bestemming groenvoorzieningen, fiets- en voetpaden, straatmeubilair, recreatieve voorzieningen etcetera voor de volledige lijst zie bestemmingsplan.

Een planning

Om te kunnen beoordelen of het plan dat ingediend wordt echt haalbaar is wordt door ons ook gevraagd naar een stappenplan of een globale planning. We willen zoveel mogelijk uitsluiten dat we met een initiatiefnemer in zee gaan die uiteindelijk zijn project niet kan waarmaken. We willen daarom graag weten hoe de initiatiefnemer het voor zich ziet om tot realisatie van zijn plan te komen. We willen weten met wie de initiatiefnemer gaat samenwerken en wat hij moet doen om het plan voor elkaar te krijgen. Deze planning is vanzelfsprekend globaal en niet gedetailleerd.

Planning

december 2006

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31

START inschrijving

Januari 2007

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

OPENDAG TECHNISTEN

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

februari 2007

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28

maart 2007

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20 SLUITING INSCHRIJVING

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

april 2007

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

mei 2007

BEKENOMAKING

1 APRIL 2008
OVERDRACHT THT
AAN DE GEMEENTE

XXXXXX

Concept

Het concept Middellandse Zee legt een relatie tussen de architectuur in de Tolhuistuin en Shell. De architect Arthur Staal (1907-1993) maakte eind jaren dertig twee reizen: in 1936, nadat hij de Prix de Rome had gewonnen, door de landen rond de Middellandse Zee en in 1939, op eigen gelegenheid, door het Midden-Oosten. Hij legde zijn impressies vast in foto's en in schetsen. In het door hem ontworpen restaurant van Shell kan men de invloed van deze reis op zijn werk terug zien. Het lijkt namelijk alsof de ruimtes in het restaurant zijn opgebouwd uit aan elkaar geschakelde tenten. De hoogte van de ruimte beperkt is gebleven terwijl het dak bestaat uit een aaneenschakeling van grote en kleine piramides. De grote tafels staan in de door het dak aangegeven ruimte. Dit heeft als gevolg dat het geluid van de mensen aan tafel die met elkaar praten vooral in deze ruimte blijft. Shell ging net als Staal naar het Midden Oosten maar vooral om daar de belangrijkste grondstof voor hun producten te halen namelijk olie. De inspiratie van Staal en Shell heeft aanleiding gegeven tot het concept Middellandse zee. Alle invullingen van de gebouwen en de tuin staan in het teken van dit concept. In dit concept speelt het restaurant een belangrijke rol.

Het gebruik van de grote ruimte aan de waterzijde is vooral gericht op groepen. Dat kunnen mensen zijn die samen werken en iets te bespreken hebben, het kunnen afdelingen van een bedrijf zijn die iets te vieren hebben, maar het kunnen ook families zijn.

De afscheiding tussen de verschillende ruimtes kan verder versterkt worden door middel van kralenkettingen zoals bij voorbeeld in het Mercedes-Benz museum in Stuttgart. Mensen die alleen of met maximaal vier mensen willen eten kunnen terecht in wat nu het directierestaurant is (aan de tuinkant). Ook in de tuin kunnen door middel van grote parasols kamers worden ingericht.

De keuken zal opgebouwd worden uit verschillende keukens die de verschillende landen aan de Middellandse Zee vertegenwoordigen. Het idee is afkomstig uit Tel Aviv waar men in veel restaurants een prachtige mix van het voedsel van de landen rond de Middellandse Zee kan eten. Het concept moet vanzelfsprekend Turkse en Marokkaanse gezinnen trekken die iets te vieren hebben maar kan ook Italiaans, Libanees of Grieks eten serveren. De andere gebouwen op het terrein kennen functies die op dit concept aansluiten.

Parken

De openbare ruimte krijgt de laatste jaren steeds meer aandacht. In veel steden staat de kwaliteit van de groene buitenruimte weer op de agenda. Dit wordt gedeeltelijk verklaard door de steeds verder groeiende behoefte aan recreatieve ruimte, ook in onze directe leefomgeving. Maar daarnaast speelt ook de bezorgdheid over het milieu een rol. Met de groei van de belangstelling voor de openbare ruimte groeit ook de interesse in de makers ervan. Met de organisatie van de expositie Groundswell in 2005 plaatste het Moma in New York ook de ontwerpers van parken op een platform. Stadsbewoners ontdekken hun parken opnieuw als plaatsen waar zij naar toe kunnen gaan om anderen te ontmoeten, maar ook om gewoon alleen te kunnen zijn.

Ook een klein park is een park. In New York begon men al jaren geleden met 'pocket parks'. Het was hier niet de overheid die het initiatief nam, maar bedrijven of particulieren zelf. Een prachtig voorbeeld daarvan is het Greenacre Park, in Manhattan New York. Een stad als Chicago, toch al niet slecht voorzien met groen, pakte het veel groter aan. Hier besloot men ter herinnering aan het Millennium een park aan te leggen in het hart van de stad. Kathryn Gustafson ontwierp dit park samen met de Nederlandse tuinarchitect Piet Oudolf.

De aanleg van grote nieuwe stadsparken is in Europa begonnen in steden als Parijs en Barcelona. Het park Andrée Citroën van Gilles Clement in Parijs en het Parc de la Vilette van Bernard Tschumi, beide uit de jaren '90 van de vorige eeuw, trekken terecht aandacht in de gehele wereld. Bijzonder is dat beide parken vooral gekenmerkt worden door mooie tuinen. Opvallend verschijnsel is dat het moderne stadspark vrijwel altijd wordt aangelegd op

voormalige industrieterreinen. Een belangrijk voorbeeld hiervan is wel het revolutionair vernieuwende Park Duisburg Noord van de Duitse landschapsarchitect Peter Latz. Ook hier kun je prachtige tuinen vinden, maar dan in de voormalige kolenbunkers. Ook Londen heeft de laatste jaren enorm geïnvesteerd in nieuwe openbare ruimte. Zo werd er het Thames Barrier Park aangelegd in de Docklands.

Het Nederlandse bureau West 8 maakt parken in steden als Singapore, Londen en Madrid. In Amsterdam Noord werken ze aan het nieuwe Noorderpark. In Nederland is het Cultuurpark Westergasfabriek het bekendste voorbeeld van een nieuw park op een voormalig industrieterrein. In dit park dat ook ontworpen werd door Kathryn Gustafson nemen de gerestaureerde gebouwen met hun nieuwe culturele bestemming een belangrijke plaats in.

Dan zijn er de parken die eigenlijk geen parken zijn omdat ze buiten de stad zijn gelegen. Hun reden van bestaan is een andere. Ze horen bij een kasteel of een paleis. Of bij een kunstcollectie die een plaats zocht.

In de Yorkshire Sculpture Garden worden kinderen uitgenodigd om van wrakhout prachtige tijdelijke kunstwerken te bouwen. Op een voormalige raketbasis in Neuss in Duitsland werd Insel Hombroich gerealiseerd. Daar kan men een mooie particuliere kunstverzameling bezoeken. In Hernani bij San Sebastian in Spanje bevindt zich het Chillida Leku. Dat is een prachtige verzameling van een van de belangrijkste beeldhouwers van de afgelopen eeuw: Chillida. Een van de mooiste tuinen is wel te vinden in Toscane. Hier treft men een schitterende verzameling moderne sculpturen aan, bij elkaar gebracht door de Israëliische kunstenaar Dani Karavan, voor de kunstverzamelaar Gorri. De Fattoria di Celle is alleen op afspraak geopend.

Colofon

Opdrachtgever Bestuurlijk

Overleg Noord

Gedelegeerd opdrachtgever

René Grotendorst

Projectbureau Noordwaarts

Postbus 37556

1030 AN Amsterdam

T 020 630 6300

F 020 630 6309

info@tolhuistuin.nl

Eindredactie

Evert Verhagen

Productie, redactie

Nathalie de Reus

Factsheets

Rombout Hoogendoorn

Teksten

Lisette van Hulst, Birgitta

Langen, Marleen Nieuwenhuis,

Evert Verhagen

Vormgeving

Irma Bannenberg, www.co3.org

Beeldredactie

Ellen Bokkinga

Fotografie

Caro Bonink

Anneke de Jong (p.119, 120, 121)

Kaartmateriaal

Bureau Mijksenaar

Beeldmateriaal

Shell Amsterdam, Gemeentearchief

Amsterdam, Historisch

Centrum Amsterdam-Noord,

Universiteitsbibliotheek

Amsterdam (UvA), Bijzondere

Collecties, The Metropolitan

Museum of Art., Het Parool,

Bentham en Crouwel Architecten

bna, Coördinatie Stationseiland,

Met dank aan: A-Film, MTV, gsus

Expertgroep

Felix Rottenberg (voorzitter)

Caroline Bos

Willem Diepraam

Gijs van der Ham

Milene Hoving

Roberto Payer

José Rozenbroek

Paul Spies

Drukwerk

Spinhex & Industrie

